GOGOL

TARAS BULBA
II

Çeviren:
Mehmet Özgül

Cumhuriyet

GOGOL

TARAS BULBA
II

Çeviren:
Mehmet Özgül

Cumhuriyet

DÜNYA KLASİKLERİ DİZİSİ: 99

TARAS BULBA

II

Bu kitap Cumhuriyet Dünya Klasikleri Dizisi'nde Sn. Mehmet Özgül'ün izniyle basılmıştır.

Yayına hazırlayan : Egemen Berköz

Dizgi : Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.

Baskı : Çağdaş Matbaacılık Yayıncılık Ltd. Şti.

Mayıs 2000

GOGOL

TARAS BULBA
II

Rusçadan çeviren:

Mehmet Özgül

Hümanizma ruhunu anlama ve duymada ilk aşama, insan varlığının en somut anlatımı olan sanat yapıtlarının benimsenmesidir. Sanat dalları içinde edebiyat, bu anlatımın düşünce öğeleri en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir ulusun, diğer ulusların edebiyatlarını kendi dilinde, daha doğrusu kendi düşüncesinde yinelemesi; zekâ ve anlama gücünü o yapıtlar oranında artırması, canlandırması ve yeniden yaratması demektir. İşte çeviri etkinliğini, biz, bu bakımdan önemli ve uygarlık davamız için etkili saymaktayız. Zekâsının her yüzünü bu türlü yapıtların her türlüsüne döndürebilmiş uluslarda düşüncenin en silinmez aracı olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyatın, bütün kitlenin ruhuna kadar işleyen ve sinen bir etkisi vardır. Bu etkinin birey ve toplum üzerinde aynı olması, zamanda ve mekânda bütün sınırları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi ulusun kitaplığı bu yönde zenginse o ulus, uygarlık dünyasında daha yüksek bir düşünce düzeyinde demektir. Bu bakımdan çeviri etkinliğini sistemli ve dikkatli bir biçimde yönetmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemeyen Türk aydınlarına şükran duyuyorum. Onların çabalarıyla beş yıl içinde, hiç değilse, devlet eliyle yüz ciltlik, özel girişimlerin çabası ve yine devletin yardımıyla, onun dört beş katı büyük olmak üzere zengin bir çeviri kitaplığımız olacaktır. Özellikle Türk dilinin bu emeklerden elde edeceği büyük yararı düşünüp de şimdiden çeviri etkinliğine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okurunun elinde değildir.

23 Haziran 1941.

Milli Eğitim Bakanı

Hasan Âli Yücel

SUNUŞ

Cumhuriyet'le başlayan Türk Aydınlanma Devrimi'nde, dünya klasiklerinin Hasan Âli Yücel öncülüğünde dilimize çevrilmesinin, kuşkusuz önemli payı vardır.

Cumhuriyet gazetesi olarak, Cumhuriyetimizin 75. yılında, bu etkinliği yineleyerek, Türk okuruna bir "Aydınlanma Kitaplığı" kazandırmak istedik.

Bu çerçevede, 1940'lı yıllardan başlayarak Milli Eğitim Bakanlığı'nca yayınlanan dünya klasiklerini okurlarımıza sunmaya başladık.

Büyük ilgi gören bu etkinliği Milli Eğitim Bakanlığı'nca yayınlanmamış - ancak Aydınlanma Devrimi yarıda kalmasaydı yayınlanacağına kesinlikle inandığımız- dünya klasiklerini de katarak sürdürüyoruz.

Cumhuriyet

NİKOLAY GOGOL VE TARAS BULBA

Nikolay Vasilyeviç Gogol, 1809'da Ukrayna'nın Poltava ili, Mirgorod ilçesi, Bolşiye Soroçintsi kasabasında doğdu. İyi bir eğitim görmüş, edebiyata, tiyatroya düşkün bir derebeyi (toprak ağası, pomeşçik) ailesinden gelen Gogol, Ukrayna'nın ilk yazarlarından Vasili Afanasyeviç Gogol-Yanovski'nin oğludur.

Gogol'ün çocukluğu mülklerinin bulunduğu Vasilyevka köyünde, zengin bir doğanın içinde geçti. Küçük yaşlarda kör halk ozanlarından dinlediği, düğünlerden, panayır gösterilerinden kulağında kalan masallar, şarkılar, söylenceler onda halk sanatına karşı büyük bir ilgi uyandırdı. Ukrayna'nın çeşitli halk sanatlarından edindiği izlenimler gelecekteki binbir renkle dolu yapıtlarının başlıca kaynağını oluşturdu.

Bu arada daha okul çağlarında döneminin toplumsal, siyasal olaylarını yakından izledi; öğretmenlerinden, kişinin özgürlüğü, hiçbir yetkeye köle olmaması konusunda yönlendirici bilgiler aldı. Öğrenimi sırasında edebiyata, tiyatroya duyduğu yakınlık dolayısıyla okul gazetelerine şiirler, romantik öyküler yazdı; birkaç yıllık bir süre içinde tamamladığı "Türlü Çeşitli Olaylar Kitabı" ya da "El Ansiklopedisi" adındaki çalışmasına okul kitaplarından öğrendiklerini, halk şarkılarını, atasözlerini, düğün ve şölen geleneklerini, halkın inanış türlerini kaydetti. Budunbilim (etnografya) değeri taşıyan bu malzemenin, Gogol'ün ilk önemli yapıtları olan "Dikanka Yakınlarındaki Bir Çiftlikte Geceler", hatta "Mirgorod Öyküleri"nde kullanıldığını görüyoruz.

Babasının 1825'de ölmesinden sonra, Gogol 1828'de liseyi bitirir bitirmez başkent Petersburg'a yollandı. Edebiyat çevresine girmek umuduyla yanına

ilk yapıtı "Hans Külhergarten" adlı duygusal şiirini de almıştı. Ne var ki başkent onu iyi karşılamadı. Yaşam orada çok pahalıydı. Romantik şiirinin eleştirmenlerce alayla karşılanması üzerine, Gogol bastırdığı nüshaların hemen hemen hepsini toplayıp yaktı. Tiyatro oyunculuğu denemesi de başarısızlığa uğrayınca bakanlıklardan birinde ufak bir yazıcılık görevi bulup çalışmaya başladı. "Bir Delinin Güncesi" ve "Kaput" öykülerinin kahramanlarının hüzünlü yazgısıyla o sıralarda yüz yüze gelmiş olsa gerek.

Taşradan gelmiş, yaşam dolu bir gencin bakanlık kodamanlarının doldurduğu başkenti "ruhsuz" bulması kaçınılmazdı. Gogol de kendisini bu ortamdan kurtarıp edebiyat çalışmalarına koyuldu. Ara sıra katıldığı edebiyatçılar çevresinin de yardımıyla başkent okullarından birinde tarih öğretmenliğine başladı. Daha sonra Puşkin'le tanıştı.

Ukrayna'nın renkli doğasını, insanlarını, söylencelerini, şarkılarını konu eden "Dikanka Yakınlarındaki Bir Çiftlikte Geceler" adlı öyküler toplamı, 1831-1832 yılları arasında yayınlanarak yazarına beklenen ünü sağladı. Daha 22 yaşındaki yazarın kendine duyduğu güven tamdır artık. Bu arada Petersburg Üniversitesi'nde aldığı tarih profesörlüğü görevi Gogol'ün tarih konusuna eğilmesini sağladı. 1835'te, "Dikanka Yakınlarındaki Bir Çiftlikte Geceler"in uzantısı olan, "Taras Bulba"nın da içinde bulunduğu "Mirgorod Öyküleri" yayınlandı.

Puşkin'le tanışıp yakınlaşması sonucunda Gogol'ün ilk yapıtlarındaki alaycı, "kaygısız" hava değişmeye başlamıştır. Gogol, "Geceler"i anlatışındaki neşeli gülücüklerden "Petersburg Öyküleri", "Müfettiş", "Ölü Canlar"daki acı toplumsal taşlamaya geçişini Puşkin'in etkisine, dahası doğrudan doğruya işe karışmasına borçludur. Ne yazık ki bu acı toplumsal taşlama, başkent bürokrasisinin hoşuna gitmedi. Sibirya'ya sürmekle gözünü korkutan bu çevrelerin baskısıyla moral dengesi bozulan Gogol, ülke dışına çıktı. 1836 - 1848 yılları arasında kısa sürelerle Rusya'ya dönerek çeşitli Avrupa ülkelerinde 12 yılı geçirdi. Fakat yurt dışında kaldığı sürece hep ülkesini özledi, yapıtlarına ülkesini konu etti. Puşkin'in düelloda öldürülmesi olayından sonra önemli bir desteğini yitiren Gogol, yazdıklarının doğruluğundan kuşkulanmaya başladı. Gene de büyük ozan Puşkin'e verdiği sözde durarak "Ölü Canlar" adlı destansı yapıtını tamamladı. Daha sonra, içine girdiği dinsel havanın da etkisiyle "Ölü

Canlar"ın ikinci cildini yazdı, ama beğenmediği için basılan kitaplarının hepsini yaktı.

Kudüs'e gidip "hacı" olması bu sıralara raslamaktadır. Ülkesine döndükten sonra, huzur bulmak için sığındığı dinsel ortam; yobaz din adamaları, gericiler çevresi Gogol'ü bütün yazdıklarını yadsımaya zorladı. Bu kişilerin baskısıyla yazar yeni baştan yazdığı "Ölü Canlar"ın ikinci cildini bir daha yaktı. 1852 yılındaysa, geçirdiği ruhsal bunalımlara dayanamayıp nerdeyse çıldırarak öldü.

Yukarıda tam bir listesini vermeye çalıştığımız az sayıda fakat özlü yapıtlar toplamını 43 yıllık kısa yaşam süresinde verebilen Gogol, Rus edebiyatının temel taşlarından biridir. O olmasa herhalde en azından Dostoyevski olmazdı. Son yapıtlarının tümüne egemen olan acı gülücükler, gözyaşları arasında beliren gülücükler, Gogol'ün en büyük özelliğidir.

"Taras Bulba" Gogol'ün "Mirgorod Öyküleri" adlı yapıtındaki öykülerden biridir. Bu uzun öykü XV.- XVI. yüzyıllarda batıda Polonyalılara (Lehlilere), güneydeyse Kırım Tatar Hanlığı'na ve Osmanlı İmparatorluğu'na karşı bağımsızlığını korumaya çalışan Ukrayna halkının (Küçük Rusların) savaşlarını konu eder. Karada atlarla, denizde kayıklarla büyük ordular oluşturup akınlar yapan Kazaklar, Ukrayna'nın (Kıyı Ülkesi'nin) rahat yüzü görmeyen savaşçılarıdır. Osmanlı Devleti'nin uç beyliklerini andıran bu uç bölgesi, Rusya'nın tarih boyunca güneye ve batıya karşı güvenliğini sağlamıştır. Kazaklar, askerliği meslek edinen Ukraynalılardır. Barışta çiftiyle-çubuğuyla uğraşanlar olduğu gibi, durmadan yer değiştiren ordugahlarında savaşta kazandıklarını yiyip içen, gezip tozan, bir çeşit başıbozuk kışla yaşamı sürdürenler de vardır. Zaporojye Kazakları, Dinyeper çağlayanlarının (sekilerinin) güneyindeki düzlük bölgeyi yurt edinmiş Kazaklardır. Taras Bulba kendini yurduna adamış; yurdu, dini uğruna Kazak türü askerliğe gönül vermiş; savaşta topladığı ganimetlerle çok zenginleştiği halde, lüks bir yaşama dalarak sade halkın geleneklerine, yaşantılarına yabancılaşmamış, mert, yiğit bir Kazak kocasıdır. İki delikanlı oğlunu da yurdunun savunulmasında kendi yolunda yetiştirmek istemektedir. Taras Bulba bir Kazak destanının baş kahramanıdır.

"Kazak" sözcüğü "kaçmak", "koşmak" ya da "göçmek" eylem köklerinden türemiş, "bağımsız adam" anlamında Türkçe bir sözcüktür. Slav kökenli bir topluluğa verilen bu adın, Aral gölünün kuzey ve doğusunda yaşayan Türk kökenli Kazak (Kazah) topluluğuyla bir ilgisi yoktur.

Mehmet Özgül

VII

Zaporojyelilerin ordusunda bir gürültüdür, bir kargaşadır gidiyordu. Düşman destek kuvvetlerinin kente girdiğini önce kimse anlayamadı. Sonradan öğrenildi ki, kentin yan kapısını tutan Pereyaslav bölüğünün Kazakları bir gün önce içip içip sızmışlar; düşman baskın yapınca yarısı kılıçtan geçirilmiş, yarısı da neye uğradıklarını bilemeden tutsak edilmişler. Komşu bölükler patırtıdan uyanıp silahlarına sarılıncaya değin Lehliler kapıdan içeri girmeyi başarmışlar; üstelik karmakarışık bir durumda saldıran, yarı sarhoş, yarı uykulu Zaporojyelileri yaylım ateşine tutmuşlar.

Ataman bütün Kazakların toplanmalarını buyurdu, gelenler halka olup kalpaklarını çıkardılar. Ataman şöyle konuştu:

— Bu gece olup bitenleri gözlerinizle gördünüz, arkadaşlar. Bakın, içki denen zıkkım insanın başına ne işler açıyor! Düşmana rezil olduk! Bu huyunuzdan vazgeçmezseniz daha nice bela gelecek başınıza! İçki payınızı artırdık diye hepiniz kör kütük sarhoş oldunuz. Düşman bacağınızdan şalvarınızı çekip alsa, bir de suratınıza tükürse gene de farkına varmayacaktınız!

Kazaklar başlarını önlerine eğmiş, suçlu suçlu dinliyorlardı. Nezamaykov bölüğünün komutanı Kukubenko çıkıp bu sözleri yanıtlamasa daha da sessiz sessiz dinleyeceklerdi.

— Bir dakika, ağam! dedi Kukubenko. Ataman konuşurken sözünü kesmek törede yoktur ama işler hiç de söylediğin gibi olmadı. Koca bir Hıristiyan ordusunu kolayca suçlayamazsın. Eğer Kazaklar yürüyüş sırasında, çarpışırken, önemli bir görev yaparken içselerdi, yerden göğe hakkınız vardı, o zaman hepsinin kellelerinin uçurulması gerekirdi. Fakat bir kentin kapısında kollarımızı kavuşturmuş bekliyor, hiçbir iş yapmıyorduk. Hani, perhiz ayı falan da değildi ki, dinimiz içkiyi yasaklasın. Aylak bir adam oturup can sıkıntısından kafayı çekmişse, böyle yapmakta

bence hiç günahı yoktur. Şimdi biz gider, uyurken baskın yapmanın ne demek olduğunu gösteririz düşmana. Zamanında çok dayağımızı yediler, şimdi de öyle bir sopa çekeriz ki, dünyanın kaç bucak olduğunu anlarlar!

Bölükbaşının konuşması Kazakların çok hoşuna gitmişti. Önlerine düşen başlarını biraz olsun dikleştirdiler, Kukubenko'yu onaylayanlar, destekleyenler çoğaldı.

Atamanın biraz ilerisinde duran Taras Bulba;

— Sen bu işe ne dersin, ağam? Kukebenko doğru söylemiyor mu? diye sordu.

— Hem de çok doğru söylüyor! Anaların ne yiğitler doğurduğunu görüyorsunuz. Güç duruma düşmüş birini azarlamakla, suçlamakla kimsenin eline bir şey geçmez. Hüner onu yüreklendirmek, onurunu yükseltmektir. Atı, suyunu içtikten sonra mahmuzlarsanız nasıl hızlı gittiğini bilirsiniz. İşte ben de sizi yüreklendirici sözler söylemeye hazırlanırken Kukubenko benden tez davrandı.

Zaporojyeliler komutanlarının konuşmasını da beğenmişlerdi. Yer yer;

— Doğru söylüyor! Tam yerinde konuştu! diye bağıranlar oluyordu.

Kır düşmüş tepe perçemleri, aklaşmış bıyıklarıyla boz şahinlere benzeyen yaşlı Kazaklar, önderlerini alçak sesle onayladılar.

— Haklı. İyi söylüyor...

Ataman;

— Arkadaşlar, beni iyi dinleyin! dedi. Kale duvarlarına tırmanarak, sular altından lağımlar kazarak kent düşürmek biz Kazaklara yakışmaz; Alman ustalarının yöntemini bırakın düşmanlarınız uygulasın. Anlaşıldığına göre Lehliler kente fazla yiyecek sokamamışlardır, kaç arabayla geldiklerini görmediniz mi? İçerdekiler günlerdir aç, bu yiyecek fazla dayanmaz onlara. Sonra hayvanları da ot ister, arpa ister... Eğer Katolik erenleri tepeden onlara çuval çuval buğday atarsa, ona bir diyeceğim yok. Yalnızca, papapazlarının laf ebeliğinden başka bir iş yapmadıklarını biliyoruz... Sizin anlayacağınız, er geç dışarı çıkacaklardır, kentte fazla duramazlar. Ordumuzu üçe ayırıp, üç çıkış kapısını tutacağız. Ana kapıya beş bölük, yan

kapılara üçer bölük yeter. Diyadkov bölüğüyle Korsun bölüğü pusuya yatsınlar; Albay Taras Bulba da askerlerini alsın, pusuya girsin. Titarev bölüğüyle Timoşev bölüğü sağ kapıya, Sçerbinov ile Steblikov'un atlı birlikleriyse sol kapıya yedek güç olarak ayrılsın. Aranızdan çenesi kuvvetli gençlere düşmanı kızdırma görevi veriyorum. Lehlilerin aklı biraz kıt olur, sövüp saymaya hiç gelemezler. Bakarsınız, hemen bugün fırlayıverirler dışarıya. Her bölük komutanı bölüğünü iyice dolaşsın, gözden geçirsin, eksiği varsa Pereyaslav bölüğünden artanlarla doldursun. Adam başına birer somunla birer bardak şarap dağıtın. İçsinler de mahmurlukları geçsin. Ama dün akşamki yemekten sonra gene de yemeğe iştahları olur mu, bilmem... Öyle bir tıkındınız ki, geceleyin nasıl kimse çatlamadı, şaştım doğrusu. Bir diyeceğim daha var, o da şu: Eğer Yahudi meyhanecilerden biri hele bir parçacık içki vereyim desin, alnına bir domuz kulağı mıhlatıp baş aşağı astırmazsam bana da Kazak demesinler! Hadi, şimdi iş başına! Dağılın, arkadaşlar!

Başkomutanın buyruğunu duyan Kazaklar, bel kırıp oradan ayrıldılar, ancak hayli uzaklaştıktan sonra kalpaklarını giyebildiler. Yerlerine döner dönmez ilk işleri kılıçlarını, palalarını bilemek, barutluklarına barut doldurmak, arabaları son kez gözden geçirip atları tımar etmek oldu.

Alayına doğru yollanan Taras Bulba hep oğlu Andrey'i düşünüyordu. Başına bir şey mi gelmişti? Onu da ötekiler gibi uyurken bağlayıp götürmesinlerdi? Ama Andrey düşmanın eline sağ geçecek yiğitlerden değildi. Ölüler arasında da bulunmadığına göre ne olabilirdi?.. Böyle dalgın dalgın yürürken alayın önüne varmıştı. Birinin, adıyla ona seslendiğini neden sonra duyabildi.

─ Ne var? Ne istiyorsun? dedi sese dönerek.

Yahudi bezirgan Yankel'di onu çağıran. Önemli bir şey söyleyecekmiş gibi heyecandan kesik kesik konuşuyordu.

─ Albayım! Bugün kentteydim, neler olduğunu bir bilsen! dedi.

Taras'ın ağzı şaşkınlıktan bir karış açık kaldı.

─ Ne? Kentte miydin? Nasıl girdin oraya?

— Hepsini anlatacağım. Güneş doğarken baktım, bir gürültü oluyor. Kazakların ateşe başladığını duyunca kaftanımı kaptığım gibi seğirttim. İnan olsun kaftanın kollarını yarı yolda giydim. Olup biteni bir an önce öğrenmek istiyordum. Tam kentin kapısına varmıştım, son Lehliler içeri giriyor. Başlarında da Yüzbaşı Galyandoviç var. Tanırım onu, üç yıl önce benden ödünç altın almış, vermemişti. Ben alacağımı istiyormuş gibi düştüm peşine, birlikte kente girdik.

— Demek, hem kente kaçak girdin, hem de adamdan alacağını istedin. Nasıl oldu da köpek gibi asmadılar seni?

— Asmaya kalktılar elbet. Adamlar tutup hemen oracıkta boynuma ipi geçirdiler. Ama ben yalvardım; borcunu ödemesi için istediği kadar bekleyebileceğimi, izin verir de öbür subaylardan alacağımı toplarsam kendisine yeniden borç vereceğimi söyledim. Böylece kurtardım yakamı. Bilirim, yüzbaşının çiftlikleri, malı mülkü, üç konağı, Sklov'a değin uzanan geniş toprakları vardır ama paraya gelince Kazaklar gibi dımdızlaktır. Silahlarını, giyim kuşamlarını, donanımlarını Breslavlı Yahudiler sağlamışlar. Onlar olmasa savaşa da katılamazdı.

— Pekiyi, neler yaptın kentte? Bizimkileri gördün mü?

— Nasıl görmem? Bir sürü tanıdıkla karşılaştım. İstka, Rahum, Samuylov, tefeci Hayvalok hepsi oradaydılar.

Taras kızdı:

— Canları cehenneme senin Yahudilerin! Bana ne onlardan! Sana bizim Zaporojyelileri gördün mü diye soruyorum.

— Hayır, kimseyi görmedim. Yalnızca oğlun Andrey'i gördüm.

— Nasıl, Andrey'i mi gördün? Nerede? Ne yapıyordu? Çukura mı atmışlar? Elini kolunu mu bağlamışlar? Hapse mi düşmüş? Yoksa daha kötü bir şey mi?..

— Andrey efendimizin kılına dokunmak kimin haddine? Giyim kuşamı pırıl pırıl, aslan gibi bir subay olmuş. Az kaldı tanıyamayacaktım. Sırma omuzluklar takmış, kolluklar sırmalı, zırhları sırmalı, kemeri sırmalı, kalpağı sırmalı, hep altın sırmalar içinde. Bahar sabahı güneş nasıl ışıldar;

kırlarda kuşların ötüştüğü, bülbüllerin şakıdığı, otların mis gibi koktuğu güzel bir günde güneş nasıl parlar? Andrey efendimiz de işte öyle parlıyordu. Voyvoda yiğit delikanlının altına en iyi atını çektirmiş. Yalnızca bu at iki yüz altın eder.

Bulba donup kaldı.

— Ne diye yabancıların giysisini giymiş?

— O giysiler daha güzel de onun için olsa gerek... Atına binmiş, ötekilerle birlikte eğitim yapıyordu. Leh beylerinin en zenginiymiş gibi caka satıyor, öğretiyor, öğreniyordu.

— Bunları yapmaya kim zorlamış onu?

— Zorlandığını kim söyledi? Efendimiz, onun karşıya kendi isteğiyle geçtiğini bilmiyor muydunuz?

— Kim geçmiş karşıya?

— Andrey efendimiz...

— Karşıya mı geçmiş?

— Evet, karşıya geçmiş ya... Temelli onlardan yana olmuş.

— Yalan söylüyorsun, domuz kulaklı herif!

— Niçin yalan söyleyeyim? Yalan söyleyip de başıma bela mı alacağım? Efendisinin yanında yalan söyleyen bir Yahudi'nin köpek gibi asılacağını bilmiyor muyum?

— Yani sen Andrey için dinini, yurdunu sattı mı diyorsun?

— Ben öyle bir şey demedim. Öbür yana geçtiğini söyledim, o kadar.

— Kıtır atıyorsun, Çıfıt köpeği! Dünya kurulalı beri Hıristiyan ülkesinde kimse yapmamıştır bunu. Bal gibi uyduruyorsun işte!

— Uyduruyorsam ocağıma baykuşlar tünesin! Babamın, annemin, kaynanamın, büyükbabamın, dedemin mezarlarına tükürsünler. Eğer efendimiz isterse, oğlunun niçin Lehlilerden yana geçtiğini söylerim.

— Söyle! Çabuk!

— Voyvoda'nın çok güzel bir kızı var, onun yüzünden. Öyle güzel bir kız ki, bir eşi daha bulunmaz.

Yahudi bunları söylerken, kızın güzelliğini yüzünde canlandırmak istercesine kırıttı, biçimden biçime girdi.

— Ee, güzelse ne olmuş?

— Oğlun bütün anlattıklarımı onun için yaptı. Bir erkek gönlünü bir kıza kaptırdı mı, suya basılmış pabuç köselesine benzer. İstediğin gibi eğer, bükersin onu.

Taras Bulba koyu koyu düşündü. Hoppa bir kadının, bir erkeğin başına açmayacağı iş yoktu. Kadın uğruna kendini yitirmiş insan az mıydı? Belliydi, Andrey kadın güzelliğine çabuk kapılacak yaradılıştaydı... Bunları düşünürken yerinde kıpırdamadan duruyordu.

Yahudi;

— Efendimize duyduklarımın hepsini anlatacağım, dedi. Gürültüyü ilk işittiğimde, baktım ki kente giriyorlar; ne olur, ne olmaz diye yanıma bir dizi de inci almıştım. "Kentte güzel hanımlar olduğuna göre, yemezler, içmezler, gene de inci-boncuk alırlar" diye düşündüm. Bizim yüzbaşının adamları beni bırakır bırakmaz doğruca Voyvoda'nın sarayına gitim. Amacım incileri göstermekti. Karşıma bir Tatar halayık çıktı. Anlattığına göre Zaporojyeliler kentten kovulunca hanımıyla sizin oğlan evleneceklermiş. Andrey söz vermiş onlara yardım edeceğine.

— Sen de öyle durdun, bir şey yapmadın ha? Şeytanın piçini geberteyim demedin mi?

— Neden öldürecekmişim? Karşıya kendi isteğiyle geçmiş bir insana ne denir? Madem hoşuna gitmiş, bırak kalsın canının istediği yerde.

— Hiç onunla yüz yüze geldin mi? Gördüm mü Andrey'i?

— Gördüm ya... Dinim üzerine yemin ederim, gördüm. Boylu poslu, aslan gibi bir delikanlı. Hepsinden, ama hepsinden güzel, yakışıklı. Beni hemen tanıdı. Yanına çağırdı, dedi ki...

— Çabuk söyle, ne dedi?

— Beni önce parmağıyla yanına çağırdı. "Sen Yankel değil misin?" dedi. Ben, "Sen de, Andrey efendimizsin." dedim. "Bak, beni dinle!" dedi. "Söyle babama, söyle ağabeyime, söyle bütün Zaporojyelilere, bütün Kazaklara, herkese söyle! Artık benim babam yok, ağabeyim yok, arkadaşlarım yok. Hepsi benim can düşmanım. Onlarla dişe diş çarpışacağım." dedi.

— Yalan söylüyorsun, Çıfıt'ın piçi! İsa'yı öldüren de senin gibi bir Yahudi değil miydi? Bütün söylediklerin yalan, köpeğin dölü! Defol, gözüm görmesin şeytan suratını! Yoksa seni hemen şuracıkta gebertirim!

Taras böyle diyerek kılıcını çekti. Yahudi öyle korktu ki, zayıf baldırlarının bütün gücüyle kaçmaya başladı. Geriye dönüp bakmaksızın Kazak arabalarının arasından seğirtirken Taras onu kovalamayı çoktan bırakmıştı. Öfkesini ilk eline geçenden çıkarmak onun gibi bir adama yakışır mıydı?

Birden aklına geldi, Andrey'in geçen gece bir kadınla birlikte yanından geçtiğini görmüştü. Bunu anımsar anımsamaz kır perçemli başı önüne düştü. Oğlunun böyle aşağılık bir iş yapacağına, ruhunu da, dinini de yabancıya satacağına inanmak istemiyordu.

Alayını alıp pusu kuracakları yere götürdü. Burası Kazakların çıkardığı yangınlardan kurtulmuş tek ormandı. Uman, Popoviçev, Kanev, Steblikov, Nezamaykov, Gurguzev, Titarev, Timoşev bölükleri atlısıyla, yayasıyla birer birer geçip kentin üç çıkış kapısını tuttular.

Aralarında Pereyaslav bölüğü yoktu. Çünkü önceki gece onlar fazlasıyla tıkınmışlar; ayıldıklarında kimi kendini düşmanlar arasında bağlı bulmuş, kimi de daldığı uykudan hiç uyanmaksızın kara toprağa girmişti. Bölükbaşı Hlib bile şalvarını, cepkenini giymeye fırsat bulamadan Lehlilerin eline tutsak düşmüştü.

Kenttekiler, Kazaklar arasındaki kıpırdanmayı görmekte gecikmediler. Kısa sürede tabyaların üstü askerle doldu. Birbirinden yakışıklı, gösterişli Leh subaylarına insan bakmaya kıyamazdı, doğrusu. Beyaz tüyler dikilmiş tunç başlıkları güneş vurdukça pırıl pırıl parlıyordu. Kimileri de başlarına pembe ya da mavi hafif kalpaklar giymiş, bunları cakayla yana eğmişlerdi. Sırmalı, işlemeli, kordonlu kaftanlarını omuzlarına öylece atıverdikleri için yenleri boşta sallanıyordu. Bütün bu giyim kuşama, gümüş kakmalı

kılıçlarına, tüfeklerine kimbilir ne kadar para dökmüşlerdi! Bucak alayının komutanı kırmızı şapkası, yaldızlar içindeki kaftanıyla en öndeydi. Herkesten uzun boyluydu, urbasının içine sığmayan ağır gövdesiyle pek cakalı duruyordu. Başka bir yerde, yan kapılardan birinin yakınında ufak tefek, cılız bir albay daha vardı. Gür kaşlarının altından cin gibi parlayan, civelek bakışlı, ufak gözlerinden; sağa sola fırt fırt dönerek kuru eliyle bir şeyler göstermesinden, yanındakilere durmadan emirler yağdırmasından bütün çelimsizliğine karşın, askerlik işinden epey anladığı görülüyordu. Onun hemen yanında dikilen upuzun boylu, pos bıyıklı, al yanaklı bir yüzbaşı vardı. Yüzbaşının kanlı canlı görünüşüne bakılırsa yemeyi içmeyi pek sevdiği anlaşılabilirdi. Daha bir nice beyler, kişizadeler zengin giyimleri, pahalı silahlarıyla gelmişlerdi oraya. Kimisi devletin parasıyla, kimisi kendi altınlarını harcayarak, kimisi de dededen kalma şatosunda ne bulduysa Yahudi bezirganlara rehin verip eline geçen paralarla donanıp kuşanmıştı. Soylu kişilerin yanlarında bir sürü de uşakları vardı. Efendilerinin sofrası çevresinde dört dönen bu dalkavuklar, fırsatını bulunca büfeden gümüş bir kupayı aşırıverirler, ertesi günse başka bir beyin arabasında uşak olarak bel kırarlardı. Kısacası, tabyanın üstünde her türlüsünden adam vardı. Yemeye bir dilim ekmek bulamayanlar, savaş için süslenip gelmişlerdi. Kazaklar surların önüne saf saf dizilmişler, hiç kıpırdamıyorlardı. Birkaçının elindeki, düşmandan alınmış kılıçların kabzalarında, tüfeklerin dipçiklerinde bulunan gümüş kakmaları saymazsak; hiçbirinde altının, gümüşün parlaklığını göremezdiniz. Zaten Kazaklar savaşa giderken süslü püslü giyinmeyi sevmezler. Şalvarlarının üstünde mintanları, bunun üzerine geçirdikleri zırhları, giyile giyile rengini atıp kirlenmiş kırmızı kalpakları... Onların savaş urbaları bunlardı işte.

İki Kazak, saflardan ayrılıp atlarının üstünde tabyalara doğru ilerlediler. Biri genç, öbürü yaşlıca Ohrim Naş ve Mikita Golopitenko adlarındaki bu iki Kazak laf ebeliğiyle ün salmışlardı. Onların arkasından da Demid Popoviç geliyordu. Yıllardır Zaporojye'de boy gösteren bu sağlam yapılı Kazak ömründe çok şeyler görüp geçirmişti. Bir akın sırasında Edirne kapılarına dayanmış; orada yakalanıp ateşe atıldıktan, saçı sakalı, bütün yüzü yandıktan sonra, ölümden kıl payı kurtulup gene Zaporojye'ye dönmüştü. O günden beri ağzı yüzü düzelip hayli semiren, kömür karası gür

bıyıklar bırakan, uzattığı tepe perçemini bir kulağına dolayan Popoviç, batıcı sözleriyle karşısındakinin içine işlemesini bilirdi.

— Görüyorum ki, bütün ordu pırıl pırıl giyinmiş, kuşanmış. Ama bu kaftanların altındaki yüreklerin korkudan nasıl küt küt attığını duymak isterdim! diye haykırdı.

İri yarı albay da yukardan bağırdı:

— Şimdi sizi yakalatıp bağlatırsam gününüzü görürsünüz! Hadi, teslim edin atlarınızı, silahlarınızı! Sizinkileri nasıl bağlayıp götürdüğümüzü biliyorsunuz. Getirin de görsünler şu tutsakları!

Elleri arkalarına bağlı tutsakları getirdiler. En önde bölükbaşı Hlib yürüyordu, yakalandığı gibi bırakıldığı için üstünde ne mintanı vardı, ne de şalvarı. Hlib, arkadaşları karşısında çıplaklığından, uykulu bir köpek gibi sarhoş yakalanmasından utanıyor, başı eğik duruyordu. Bir gecede saçları ağarmıştı.

Kazaklar aşağıdan;

— Tasa etme, Hlib, seni kurtaracağız! diye bağırdılar.

Bölükbaşı Borodatiy de;

— Üzülme, dostum, dedi. Don gömlek yakalandın diye keder etme! Böyle şeyler her yiğidin başına gelir. Seni çıplak bıraktıkları, ortaya böyle çıkardıkları için asıl onlar utansınlar!

Golopitenko tabyada duranlara sataşıyordu:

— Anlaşılan sizin kahramanlığınız uyuyanlara söküyor!

Lehliler de;

— Durun, gitmeyin! Tepenizdeki perçemleri keselim de elinize verelim, diye karşılık verdiler.

Golopitenko:

— Nasıl keseceğinizi pek merak ettik! diye haykırdı.

Sonra arkadaşlarına seslendi:

— Şu Lehlilerin söylediği de pek yalana benzemiyor. Başlarında o koca göbekli komutanları durdukça çok kolay savunurlar kendilerini.

Kazaklar Popoviç'in iğneleyici bir söz bulduğunu anladıkları için sordular:

— Neden kolay savunurlarmış kendilerini?

— Neden olacak; bütün ordu iri gövdesinin arkasına saklandı mı, artık mızrağı vuracağın adamı ara ki bulasın!

Kazaklar kahkahadan kırılıyorlardı. "Şu bizim Popoviç yok mu ya, adama bir takmaya görsün. Kimse dayanamaz" sözleri ağızdan ağıza dolaştı.

Kazakların acı sözlerini işiten Lehliler sapsarı kesildiler. Albay beklenen işareti verdi.

— Çekilin, surlardan geri çekilin! diye haykırdı Kazak komutanı.

Zaporojyelilerin geri çekilmesiyle tabyalardan üzerlerine yaylım ateşi açılması bir oldu. Bir ara aksakallı voyvoda göründü, hemen ardından da ana kapılar açılıp Lehliler dışarı taştılar. En önde sırmalı cepkenli atlılar gidiyordu. Onların arkasından zırhlı, tunç başlıklı, eli kargılı piyadeler yürüdü. Sonra her biri ayrı giyimli özel beylik orduları göründü. Gururlu beyler öbür askerlerin arasına karışmak istemiyorlar, öbek öbek kendi adamlarının ortasında gidiyorlardı. Gene sıra sıra askerin ardından yüzbaşı çıktı, onun arkasından da, savaşçıların başında iri yarı albay geliyordu. Son çıkan askerlerin arkasındaysa kısa boylu, çelimsiz albay vardı.

Kazak ordu komutanı:

— Dizilip saf kurmalarını engelleyin! diye bağırdı. Bütün bölükler birden saldırın! Öbür kapıları tutan Kazaklar da gelsin! Titarev bölüğü bir kanattan, Diyadkov bölüğü öbür kanattan saldırsın! Kukubenko, Polivoda, siz de geriden kuşatın! Çullanın üzerlerine, vurun, darmadağın edin!

Kazaklar dört bir yandan saldırıp Lehlileri çevirdiler, tüfekle ateş etmelerine bile fırsat bırakmadan kılıçlarıyla, kargılarıyla safların arasına daldılar. Kazaklarla Lehliler küme küme birbirine girmişti. Bir anababa günü, yiğitlik gösterisi başlıyordu şimdi.

Demid Popoviç kargısıyla üç piyadeyi delik deşik etti, iki beyi de atlarının üzerinden yuvarladı.

— Ne güzel atlar! Çoktandır böylelerinde gözüm vardı! diyerek atları kırlara doğru kovaladı. Kazaklara bunları yakalayıp kösteklemelerini söyledi. Sonra aynı hızla çarpışanların arasına katıldı. Yere yuvarladığı Leh beyleri toparlanamamışlardı daha. Onlardan birini öldürüp ötekinin boynuna da kemendini geçirdikten sonra atının eğerine bağladı. Belinden elmas kabzalı kılıcını, altın dolu kesesini aldıktan sonra yedeğinde çekti götürdü.

Çiçeği burnunda, acar bir Kazak olan Kobita, Leh ordusunun yiğit bir cenkçisiyle gırtlak gırtlağa kapışmıştı. Epeyce süren bir boğuşmadan sonra tam sivri Türk kamasını çekip düşmanının göğsüne saplamıştı ki, kendisi de şakağından yediği yağlı bir kurşunla oracığa yığılıverdi. Onu yere yıkan, Leh savaşçılarının en ünlüsü, en gösterişlisi, kral soyundan gelme bir beydi. Selvi boyuyla doru atının üstünde oradan oraya koşuyor, her yere yetişiyordu. İki Kazak'ı kılıcıyla ikiye bölmüş, yiğit cenkçi Fiyodor Korj'u atıyla birlikte vurup yere yuvarlamış, bir Kazak'ın atını yaraladıktan sonra kargısıyla binicisini atın üstünden çekip almış, daha bir nicesinin kolunu, kellesini uçurmuş, en sonunda da Kobita'yı şakağından çivilemişti. Ne yiğit bir savaşçı olduğu atının üstünden hiç eğilmeyişinden belliydi.

Nezamaykov bölüğünün komutanı Kukubenko:

— Ben boy ölçüşeceğim adamımı buldum! diyerek atını Lehli yiğidin ardından mahmuzladı.

Yıldırım gibi uçarken öyle bir çığlık kopardı ki, işitenlerin aklı yerinden oynadı, hayvanlar bile bir an sendelediler. At koşturan Lehli durup geriye dönmek istedi, ama korkunç çığlıktan ürken hayvan binicisini dinlemeyerek yana sıçradı, bundan yararlanan Kukubenko da kurşunu yapıştırdı. Kurşun Lehli yiğidin kürek kemikleri arasına girmişti. Atından hemen yere düştüyse de kılıcını elinden bırakmadı, güçlükle kaldırdığı koluyla bir süre daha düşmanını vurmaya çalıştı. Kukubenko ağır palasını çıkarmıştı. Onu iki eliyle tutup Lehli beyin solgunlaşan ağzına soktu. Keskin pala ön dişleri kırdı, dili ikiye biçti, ense omurgasını parçalayıp toprağa saplandı. Böylece yere mıhlanan Lehli'nin soylu kanı pınar gibi fışkırdı, altın sırmalı kaftanını

ala boyadı. Kukubenko onu çoktan bırakmış, bölüğünün adamlarıyla birlikte yeni çatışmalara dalmıştı.

Uman bölüğünün başı Borodatiy, adamlarından ayrılıp Kukubenko'nun öldürdüğü Leh beyine doğru yürüyerek:

— İnsan böyle güzel şeyleri bırakır da gider mi? dedi. Ben kendi elimle tam yedi bey öldürdüm, hiçbiri de böylesine donanmış değildi.

Gözünü mal hırsı bürüdüğü için ölünün üstündekileri soymaya koyuldu. Sapı sedef kakmalı Türk kamasıyla altın dolu kesesini kemerinden aldı; koynuna el atınca ince bir beze sarılmış gümüş bir madalyon, bunun yanındaysa, yiğidin sevgilisinden aldığı, bir tutam saç buldu. Borodatiy bunlarla uğraşadursun, kırmızı burunlu Leh yüzbaşısı arkadan ona doğru hızla yaklaştı. Borodatiy daha önce onunla karşılaşmış, atının üstünden yere düşürdükten sonra yüzbaşıya unutamayacağı bir ders vermişti. İşte öldürdüğünü sandığı düşman ensesindeydi şimdi. Yüzbaşı kılıcını kaldırdı, Borodatiy toparlanmaya fırsat bulamadan boynuna indirdi. Zavallı Kazak'ın açgözlülüğü kötü sonuçlandı. Kellesi bir yana, gövdesi bir yana uçtu, kanı kara toprağı suladı. Azgın Kazak ruhu, bu güçlü gövdeden neden böyle hemencecik ayrıldığını anlamadan, öfkeyle, somurtarak yükseldi göklere. Lehli yüzbaşı, kesik başı perçeminden yakalayıp atının eğerine takmak istediyse de vakit bulamadı, Borodatiy'in öç alıcısı yetişti peşinden.

Atmaca gökte nasıl döner döner de avını görünce kanatlarını açıp süzülür, sonra, yol kenarında öten bıldırcına ok gibi saldırırsa; Taras'ın oğlu Ostap da Lehli subayın üzerine öyle atıldı, kemendi boynuna geçiriverdi. Kemendin ilmiği boynunu sıktığı için yüzbaşının kırmızı yüzü morardı, eli belindeki piştovuna giderek tetiği çekti, fakat canı kesilen kolu titreyerek kurşun boşa gitti. Ostap, sımsıkı yakaladığı yüzbaşının atını durdurdu, eğerinden tek bir kaytan çekti. Lehliler savaşta tutsaklarını bağlamak için böyle kaytanlar kullanırlardı. Ostap kendi kaytanıyla yüzbaşının ellerini, ayaklarını bağladı, kemendin ucunu atının eğerine taktı, cesedi ovada sürüklemeye başladı. Atını koştururken Uman bölüğünün Kazaklarına:

— Borodatiy öldü, gidin de bölükbaşınıza son saygıda bulunun! diye bağırdı.

Bunu işitenler savaşı bırakıp ölünün başında biriktiler. Şimdi bir de yeni komutan seçmek gerekiyordu. Aralarında tartışmaya başladılar.

─ Uzun boylu çekişmeye gerek yok! dedi birisi. Taras Bulba'nın oğlu Ostap'tan iyisini mi bulacağız? Genç olmasına genç, ama bir nice Kazak kocasını cebinden çıkarır.

Ostap kalpağını çıkarıp onu seçenlere teşekkür etti; savaş sırasında bulunmaları dolayısıyla, toyluğunu, deneysizliğini ileri sürerek başlangıçta gösterilmesi gereken alçakgönüllü davranma geleneğine uymadı; Kazaklarını topladığı gibi savaş alanına götürdü. Böylece onu seçenlerin ne denli haklı olduklarını da göstermiş oluyordu.

Lehliler baktılar ki, işler sarpa sarıyor; saflarını yeniden toparlayıp çekidüzen vermek için ovanın öbür ucuna yürüdüler. Ana kapının dibinde dört yedek bölük bırakmışlardı. Çelimsiz albayın bir işareti üzerine bu dört bölük Kazaklara yaylım ateşi açtılar. Fakat kurşunlar Kazaklara değil de, Zaporojye ordusunun gerilerine, çarpışanlara bel bel akan öküzlerin tepesine yağdı. Hayvanlar kudurmuşa döndü, korkunç bir böğürmeyle birlikte arabaları devirip Kazakları çiğneyerek sürü halinde koşmaya başladılar. Tam o sırada Taras Bulba alayını gürültüyle pusudan çıkardı. Onların çığlıklarını işiten öküzler bu sefer Leh birliklerine doğru dönüp atlısı, yayasıyla önlerine kim çıktıysa tepeleyip geçtiler.

Zaporojyeliler bu işe çok sevinmişlerdi.

─ Yaşasın, yiğit öküzler! Bize yük çekmede yardım ettiniz, şimdi de savaşta yardım ediyorsunuz! diye bağırdılar.

Yeni bir güçle saldırdılar, birçok düşman askerini öldürdüler. Metelitsa, Şilo, Pisarenko kardeşler, Vovtuzenko gibi pek çok Kazak bu çarpışmada büyük yararlık gösterdiler. Lehliler durumun kötüye gittiğini iyice anlamışlardı, alay sancaklarını bile almadılar, kapıları açmaları için tabyada duranlara bağırdılar. Demir dövmeli kapılar gıcırdadı; bitkin düşmüş, toza toprağa bulaşmış Lehliler, davarın ahıra girdiği gibi, sürü sürü kapıdan içeri daldılar. Zaporojyeliler arasında kaçanları kovalamak isteyen birçok kişi çıktıysa da Ostap kendi adamlarını bırakmadı.

— Sakın ha, arkadaşlar! Kale duvarları tekin değildir. Oraya fazla sokulmaya gelmez.

Gerçekten de dediği doğru çıktı, tabyalardan açılan ateşle pek çok Kazak can verdi. Ataman, olanları görmüştü, gelerek Ostap'ı kutladı.

— Aferin delikanlı! Gençsin ama bölüğüne kocalardan daha iyi komuta ediyorsun!

Taras Bulba yeni bölükbaşını tanımak istedi. Ostap, Uman bölüğünün ilerisindeydi; kalpağını yana eğmiş, bölük asasını da eline almıştı. Taras, hemen anladı durumu, "Bizim oğlan yaman savaşçıymış!" dedi. Koltukları kabararak oğluna gösterilen saygıdan dolayı Uman bölüğüne teşekkür etti.

Kazaklar, arabalara doğru çekildiler, tabyalar yeniden Lehlilerle doldu. Ama bu sefer cepkenleri parça parça olmuştu, kaftanları kan içindeydi, tunç başlıkları tozdan görünmüyordu.

Zaporojyeliler aşağıdan bağırdılar.

— Nasıl, bizleri bağlayabildiniz mi?

Şişko albay elindeki kaytanı salladı.

— Sakın elime geçeyim deme! Görüyorsun, ip hazır.

Lehliler bitkin bir durumdaydılar. Gene de tehdidi bırakmıyorlardı. Şimdi daha da kızıştıkları için karşılıklı söz yarışı sürüp gidiyordu.

En sonunda Kazaklar dağıldılar. Kimi bir köşede savaşın yorgunluğunu çıkarıyor, kimi yarasına bir avuç toprak serptikten sonra düşmanın değerli giysilerinden kestiği parçaları sargı yerine kullanıyordu. Daha diri görünenler, arkadaşlarının ölülerini topladılar, onlara son saygıya hazırlandılar. Kargılarla, palalarla çukurlar kazıldı; kalpakların içine, mintanların eteklerine konarak toprak dışarı taşındı; böylece mezarlar açılmış oldu. Ölülerini çukurlara koyup üstüne taze toprak attılar. Artık kurda kuşa yem olmayacaklar, akbabalar gözlerini oymayacaktı. Lehlilerin ölüleriniyse ürkek atların kuyruklarına ikişer üçer bağladılar; hayvanları arkadan kırbaçlayıp kovalayarak ovanın ortasına sürdüler. Atlar hendeklerden, sel yataklarından, çukurlardan, tümseklerden deli gibi

koştukça kana, toza, toprağa bulanmış cesetler başlarını yerden yere vuruyorlardı.

Hava kararınca her bölük kendi arasında halka olup oturdu, savaştaki yiğitliklerden söz ettiler. O günün olayları nesilden nesile anlatılacak, bir gün gelip destanlaşacaktı. En son yatmaya giden Taras Bulba oldu. Çünkü Kazaklar Andrey'in düşman askerleri arasında bulunmayışına bir anlam veremiyordu. "Yezit oğlan, arkadaşlarına karşı çarpışmaktan utandığı için çıkmamıştır belki. Yoksa pis Yahudi yalan mı söyledi? Düşmana tutsak düşmüş de olabilir" diyordu kendi kendine. Ama Andrey'in kadınlara düşkünlüğünü, onların albenisine dayanamayacağını anımsayınca üzüntüsü yenilendi, oğlunu büyüleyen Leh güzeline karşı içinde büyük bir kin beslemeye başladı. Onu eline bir geçirse; "Tanrı seni övmüş yaratmış" demeden, gür saçlarından yakalayıp yere çalar; ondan sonra Kazakların gözleri önünde takır takır sürüklerdi. Varsın ak memeleri, kar gibi omuzları kana, toza bulansın; oğlunun sarmaya doyamadığı bedeni param param parçalansın... Taras böyle kurup dururken ertesi gün onu nelerin beklediğini bir bilseydi!..

Yavaş yavaş üstüne bir ağırlık çöktü, oturduğu yerde derin bir uykuya daldı. Ateş başlarında beklemeyen nöbetçiler gözlerini kırpmadılar, sabaha dek karanlığın içinde düşman gözlediler.

VIII

Güneş daha tam öğlenki yerine varmadan Kazaklar önemli bir konuyu görüşmek üzere toplandılar. Çünkü seferde olmalarından yararlanan Tatarların Zaporojye'ye baskın yaptığını öğrenmişlerdi. Güzel yurtları talan edilmiş, yeraltında gizledikleri hazine çalınmış, geride kalan insanlar kılıçtan geçirilip tutsak edilmiş, yılkılar, sığırlar, davarlar Perekop'a doğru sürülüp götürülmüştü. Bütün bunları haber veren de Maksim Goloduha adında yiğit bir Kazaktı. Anlattığına göre son anda Tatarların elinden kurtulmayı başarmış, bir mirza öldürüp kemerinden altın kesesini almış, Tatar kılığına girip bir Tatar atına bindikten sonra iki gün, iki gece dörtnala at sürmüş. Atı yorgunluktan ölünce, ikincisine binmiş. Onun da çatlaması üzerine bir üçüncüsüne atlayıp Kazakların bulunduğu yere varabilmiş. Dubno'nun kuşatıldığını yolda öğrenmiş. Kazakların konaklama yerine geldiğinde öylesine yorgundu ki, yurtta kalan Zaporojyelilerin her zamanki sarhoşlukları nedeniyle mi böyle bir baskına uğradıklarını, gizli hazinenin nasıl ele geçtiğini, neden Tatarlara karşı koyamadıklarını doğru dürüst anlatamadan uyuyakaldı. Zavallı adam at koşturmaktan bitmiş, rüzgârdan, güneşten yüzü yanmış, her yeri davul gibi şişmişti.

Bu gibi durumlarda Zaporojyeliler hemen atlarına atladıkları gibi çapulcuların peşlerine düşerlerdi. Çünkü tutsak Kazakların Anadolu pazarlarında, İzmir'de, Girit'te satılığa çıkarılmadan önce ele geçirilmesi gerekirdi. Eğer geç kalırlarsa tepesi perçemli adamların kimlere satılıp hangi konaklarda kölelik edeceklerini kimse bilemezdi. İşte bunun için toplanmışlardı alanda. Üstelik, atamanın buyruklarını dinlemeye değil, onunla denk birer arkadaş gibi görüşüp danışmaya geldikleri için kalpaklarını da çıkarmamışlardı.

Birkaç kişi:

— Önce kocalar konuşsun! dedi.

Bir ikisi de;

─ Ataman ne söyleyecek, onu dinleyelim! diye bağırdılar.

Bunun üzerine Kirdiyaga kalpağını çıkararak ileri yürüdü. Amacının, onlarla bir komutan gibi değil, arkadaş olarak konuşmak olduğunu göstermek istiyordu. Önce kendisine söz vermelerinden dolayı teşekkür ederek;

─ İçinizde savaş alanlarında benden eski, benden akıllı kişiler çoktur, diye başladı. Ama önce bana konuşma hakkı verdiğinize göre benim söyleyeceğim şu. Hiç vakit yitirmeden Tatarların ardına düşmeliyiz. Tatarların nasıl insanlar olduklarını bilirsiniz, biraz ağırdan alırsak tutsak pazarlarında bile bulamayız soydaşlarımızı. Onun için size öğüdüm, durmayalım gayrı. Buralarda çok oyalandık. Lehliler de kim olduğumuzu iyi öğrendiler. Dinimizin öcünü aldığımıza göre aç bir kentin önünde beklemekle ne geçecek elimize? Ben "Hemen yürüyelim" derim, geç kalmayalım!

Kazak birlikleri arasında; "Gidelim! Durmayalım!" bağrışmaları yayılmaya başlamıştı. Taras Bulba bundan hiç hoşlanmadı. Dağ tepelerinde üzerlerine kuzey kırağaları düşmüş çalılar gibi yarısı kara, yarısı ak kaşlarını çatıp gözlerinin üstüne indirerek:

─ Hayır, ağam, senin öğüdün öğüt değil, dedi. Senden böyle bir konuşma beklemezdim. Lehlilerin tutsak aldığı arkadaşlarımızı unutuyorsun, anlaşılan. Can yoldaşlığının en kutsal töresini ayaklar altına almak, onları düşmana bırakmak mı istiyorsun? Ukrayna'daki atamanımızın, bir nice Rus yiğidinin başına gelenleri bir düşün! Onlar gibi bunların da diri diri derileri mi yüzülsün? Gövdeleri parça parça edilip panayırlarda mı dolaştırılsın? Lehlilerin kutsal varlıklarımızı aşağılaması yetmedi mi? Sana soruyorum, buradaki herkese soruyorum: Neyiz biz, ne biçim adamlarız? Arkadaşını düşmana bırakan, onun yaban ellerde köpek gibi gebermesine göz yuman bence Kazak değildir. Kazaklık onurunu beş paralık edenin, ak sakalına tükürtenin, töresine sövdürenin yanında yokum ben. Tek başıma da olsa burada kalacağım!

Bu sözler üzerine Zaporojyeliler derinden sarsıldılar. Ataman;

— Yiğit albay, güzel söylüyorsun, ama Tatarların eline düşenlerin de arkadaşlarımız olduklarını unutmuşa benziyorsun, dedi. Şimdi biz onları kurtarmazsak ne olurlar, biliyor musun? Hepsi köle olup satılırlarken birçok Hıristiyanın kanı pahasına kazandığımız hazinemiz de gider elimizden.

Kazaklar derin derin düşünmeye başladılar. Ne diyeceklerini bilemiyorlardı. Adının kötüye çıkmasını istemediği için kimse ağzını açmıyordu. O zaman Kazak ordusunun en yaşlısı olan Kasyan Bovdiyuk ortaya geldi. Bütün Kazaklar ona büyük saygı beslerlerdi. Çünkü iki kez atamanlığa seçilmiş, savaşlarda büyük yararlıklar göstermişti. Artık iyice kocadığından çarpışmalara katılmaz; gününü yan gelip yatmakla, çubuğunu tüttürüp savaş öyküleri dinlemekle geçirirdi. Kimsenin sözüne karışmaz, hele öğüt vermekten hiç hoşlanmazdı. Konuşulanları sessizce dinlerken, arada bir parmağıyla kısa çubuğunun külünü silkelerdi, o kadar. Onun, böyle gözlerini yarı kapatıp kımıldamadan duruşundan, pek çokları uyuduğunu sanırdı... Hayli zamandır Zaporojye'den ayrılmadığı halde bu sefer o da gelmek istemiş, kollarını açıp:

— Yahu, ben ne güne duruyorum? Geleyim, belki bir işe yararım, demişti.

Kasyan Bovdiyuk ortaya gelince Kazaklar dikkat kesildiler, çoktandır sesi çıkmayan saygıdeğer kocanın söylediklerini can kulağıyla dinlediler.

— Ağalar, kardeşler, size bir çift sözüm var, diye söze başladı. Bu ihtiyarın söylediklerine iyi kulak verin! Komutan doğru konuştu. Ordunun başı olarak askerlerini, hazinesini korumak önce onun görevidir. O bakımdan iyi konuştu, yerinde konuştu. Şimdi gelelim Albay Taras'ın söylediklerine... Benim diyeceğim şu ki, Tanrı ona uzun ömürler versin, Ukrayna'ya bağışlasın böylelerini. Onun sözleri de doğrudur, böyle konuşmakta yerden göğe kadar hakkı vardır. Çünkü onurlu bir Kazak'ın yapması gereken ilk iş arkadaşını düşünmek, onu korumaktır. Bunca yaş yaşadım, ne bir Kazak'ın arkadaşını düşmana bıraktığını işittim, ne de yakınına hayınlık ettiğini. Buradakiler de arkadaşlarımız, oradakiler de... Hangisinin çok olduğu önemli değil; hem buradakiler, hem oradakiler bizim can yoldaşlarımızdır. İşte onun için size diyeceğim şu: Tatarların eline düşen Kazakları sevenler onlara yardım etsin, Lehlilere tutsak düşenleri sevenlerse burada kalıp savaşsınlar. Ordunun yarısını alıp Tatarları kovalamak atamanın boynunun borcudur. Ordunun öteki yarısı da kendine bir baş seçer. Ak sakalıma bakar

da sözümü dinlerseniz, Taras en uygun adamdır. Yiğitlikte, gözüpeklikte üstüne yoktur.

Bovdiyuk böyle deyip sustu. Akıllarını başlarına getirdiği için bütün Kazaklar ondan hoşnut kaldılar. Kalpaklarını çıkarıp havaya atarak;

— Sağol baba, çok yaşa! diye bağırdılar. Sustun sustun ama sonunda pek bilgece konuştun. Sefere çıkarken, "Belki de bir işe yararım" demiştin. Bundan büyük yararlık mı olur?

Ataman Kirdiyaga:

— Ne dersiniz? Yapalım mı babanın dediğini? diye sordu.

Kazaklar;

— Yapalım! Yapalım! Buna dünden hazırız, dediler.

— Öyleyse toplantıyı bitiriyoruz...

— Karar verilmiştir.

— Şimdi komutan olarak beni dinleyin arkadaşlar!

Ataman böyle diyerek kalpağını giydi, öne yürüdü. Bütün Zaporojyeliler kalpaklarını çıkardılar, bir başkomutanı dinlerken yaptıkları gibi, başlarını eğip yere baktılar.

— Benimle gelecekler sağa, burada kalacaklar sola ayrılsınlar. Bir bölüğün büyük bir kısmı ne yana geçerse bölükbaşı da oraya geçer. Bölükten artanlarsa başka bir bölüğe katılırlar.

Kazaklar ayrılmaya başladılar, kimi sağa geçti, kmi sola. Bölüğün çoğunluğunun gittiği yere bölükbaşı da gitti; geri kalanlar başka bir bölüğe katıldılar. Sonunda görüldü ki, gitmek isteyenlerle kalmak isteyenler birbirlerine denk düşüyor. Nezamaykov bölüğünün hemen hepsi, Popoviçev bölüğünün yarısından çoğu, Uman bölüğüyle Kanev bölüğünün hepsi, Steblikov bölüğüyle Timoçev bölüğünün çoğu kalanlar arasındaydı. Öteki bölükler çoğunlukla Tatarların peşine düşmeyi uygun bulmuşlardı. İki yanda da yiğit, gözü pek savaşçılar vardı. Perekatipole, Lemiş, Prokopoviç, Homa gidecekler arasındaydı. Güngörmüş koca Çerevatıy ile bir yere bağlanmayı sevmeyen, Lehlilerle kozunu paylaştığı için şimdi de Tatarlarla

dövüşmek isteyen Demid Popoviç de onlara katıldılar. Nostiyugan, Pokrişka, Nevelıçkin bölüklerinin başları, daha birçok kahraman, bileğine güvenen Kazak, kılıçlarını, kollarının gücünü Tatarlara karşı denemeye niyetliydiler. Gidenler öyle de kalanlar onlardan aşağı mıydı? Hiç de değil! Demidroviç, Kukubenko, Vertıhvist, Balaban, Bulba'nın oğlu Ostap gibi bölükbaşları yanında Vovtuzenko, Çereviçenko, Stepan Guska, Ohrim Guska, Mikola Gustıy, Zadorojnıy, Metelitsa, İvan Zakrutıguba, Mosiy Şile, Diyogtiyarenko, Siderenko, Pisarenko, ikinci bir Pisarenko, sonra üçüncü bir Pisarenko gibi bir nice babayiğit Kazak, Lehlilerle kıyasıya dövüşmeye karar verdiler. Çetin savaş yıllarında Anadolu kıyılarına, Kırım'ın bozkırlarına, tuzlu havuzlarına, Dinyeper'e dökülen küçükl büyüklü ırmaklara, koca nehrin büklümlerine, adalarına, hatta Moldav, Ulah illerine, Türk yurdunun içlerine sefere katılmış Kazaklardı hepsi de. Çifte dümenli kayıklarıyla Karadeniz'i bir baştan bir başa dolaşmış, o kayıkların ellisini bir araya getirip büyük gemilere saldırmış, nice Türk kalyonunu batırmış, bitmek tükenmek bilmez savaşlarda fıçı fıçı barut yakmışlardı. Yaralarına sargı, ayaklarına dolak olsun diye değerli urbalarını mı yırtmamışlar, şalvarlarının uçkuruna kese kese altın mı bağlamamışlardı?.. Ama sıra hovardalığa gelince bir insana ömür boyu yetecek parayı avuç avuç saçarlar, vur patlasın, çal oynasın eğlenirlerken sofralarına kim gelirse doyururlar, har vurup harman savururlardı. İçlerinde, Tatarların Zaporojye'yi ansızın basabileceğini düşünerek Dinyeper'in kamışlık, ıssız adalarına gümüş kupalar, altın bilezikler, gömenler de olurdu ama, onların sakladıklarını Tatarların bulması şöyle dursun, zamanla gömü yerlerini kendileri bile unuturlardı. Dubno önünde kalıp arkadaşlarına yardım etmek, Ortodoksluğun öcünü lehlilerden almak isteyen Kazaklar böyle insanlardı işte. Kocamış Bovdiyuk da kalanlar arasındaydı.

― Bu yaştan sonra Tatarların peşine düşüp de ne olacak? dedi. Yiğit bir Kazak'ı bekleyen ölüm burada da var. Canımı savaş alanında, din uğruna şehit olarak alsın diye Tanrı'ya yakardım durdum. Dualarım yerini buldu. Yaşlı bir Kazak için bundan şanlı ölüm olmaz...

Kazaklar, ikiye ayrılıp karşılıklı iki safta bölük bölük toplandılar, ataman gelerek tam ortada durdu.

— Ey ağalar, birbirinizden hoşnut musunuz? Kırılan, gücenen var mı aranızda?

— Hayır, hoşnutuz birbirimizden.

— Öyleyse ayrılmadan öpüşüp kucaklaşın. Bir daha kim bilir birbirinizi ne zaman göreceksiniz! Belki de hiç göremezsiniz. Komutanlarınızın sözünden çıkmayın. Onurunuzu koruyun. Kazaklık onurunun ne demek olduğunu çok iyi bilirsiniz.

Kazaklar sırayla uğurlaşmaya başladılar. Önce bölükbaşları karşı karşıya geldi; bıyıklarını sıvazlayıp tokalaştıktan sonra birbirlerini bağırlarına bastılar. Kırlaşmış başlarını birbirlerinin omuzlarına koyarlarken; "Hoşçakal, kardeşim. Bir daha kavuşacak mıyız?" diye sormak istiyorlar, fakat ne demek istediklerini birbirlerinin gözünden anladıkları için susuyorlardı. Bu uğurlaşma töreni bu kadarla bitmedi. Lehlilere sayılarının azaldığını sezdirmemek için ortalık kararıncaya değin beklemeye karar verdiler. Herkes kendi bölüğüne gidip öğle yemeğini yedi. Sonra, yola çıkacaklar dinlenmek için yattılar. Sanki keyiflerince uyudukları son uykuymuş gibi derin bir uykuya daldılar. Ancak güneş batıp hava kararınca kalktılar. Dingiller, tekerlekler yağlandı, arabalar sıra olup yola düzüldü. Arabaların ardından yayalar, yayaların ardından da atlılar yürüdüler. Karanlıkta birbirlerini görmez oluncaya değin şapkalar sallandı. Atların ayak seslerinden, bir de gecenin karanlığından iyi yağlanmamış ya da pası açılmamış arabaların gıcırtısından başka çıt çıkmıyordu.

Geride kalanlar hiçbir şey göremedikleri halde karanlıkta bir süre daha el salladılar. Sonra dönüp yerlerine geldiklerinde yüreklerine bir sızı çöktü. Çünkü arabaların yarısı gitmiş, yıldızların soluk ışıkları altında bomboş yerleri kalmıştı. O değerli arkadaşlarının çoğu yoktu artık, karşı koyamadıkları bir üzüntü içinde başlarını önlerine eğdiler, öylece durdular.

Taras, Kazakların içine çöken bu üzüntüyü, onların yiğitliğine yakışmayan bu durgunluğu gördü, ama bir şey demedi. Arkadaşlardan ayrılmanın verdiği bu yalnızlık duygusu geçmeli, buna alışmalıydılar. Onun için zamanı kollayacak, tam kıvamı gelince onları öyle bir tavlayıp coşturacaktı ki, eskisinden daha atak olacaklardı. Kazaklar bir denize benzetilirse öbür uluslar onun yanında cılız birer dere kalır. Fırtınalı havada bu deniz kabarır,

coşar, kükrer, hava durgunlaşınca da dalgalar yatışarak sütliman olur, uçsuz bucaksız enginleriyle bakan gözlere dinginlik verir.

Taras adamlarını çağırıp arabalarından birini açmalarını buyurdu. Açmasını istediği araba, ötekilerden ayrı bir yerde duran, tekerlekleri çift kat şınalı, tıka basa yüklenmiş, üstü manda derisiyle örtülmüş, katranlı halatlarla sımsıkı bağlanmış, ordusunun en iri yük arabasıydı. Taras'ın kilerlerinde yıllanmış iyi cins şarapların konduğu fıçılar vardı içinde. Dillere destan bir savaşın sonunda kazanılacak büyük utkunun kutlanacağı mutlu günde içeceklerdi bu şarabı. Her Kazak'a bol bol yetecek kadar alınmıştı. Albayın buyruğunu duyan adamları palalarıyla bir vuruşta urganları kestiler, örtüyü kaldırdılar, fıçıları indirmeye başladılar.

Taras;

— Herkes alsın şaraptan! dedi. Karavanasıyla, at suvardığı tasıyla, çanağıyla, kalpağıyla, eldiveniyle, hiçbiri yoksa avucuyla alıp doya doya içsin.

Kazaklar karavanlarını, taslarını, çanaklarını uzattılar. Hiçbirini bulamayan iki avucunu birleştirip açtı. Taras'ın adamları kucaklarında fıçılarla, damacanalarla cenkçilerin arasında dolaşıyor, herkesin kabını dolduruyordu. Ama içkilerini içmemeleri, işaret beklemeleri istenince kimse içmedi. Anlaşılan komutan konuşacaktı. Gerçekten de Taras'ın askerlerine söyleyecekleri vardı. İyi bir şarap ruha tek başına güç verirse de içmeden önce söylenecek birkaç güzel söz şarabın etkisini artırır, içenlerin yüreğini pekiştirirdi.

— Ağalar, arkadaşlar! dedi. Bu şarabı beni ataman seçtiğiniz için dağıtıyorum sanmayın. Arkadaşlarınızdan ayrıldığınız için de değil. Başka zaman olsa beni seçtiğiniz için de, arkadaşlarınızdan ayrıldınız diye de içerdik, ama zaman o zaman değil şimdi. Bizi büyük görevler, Kazakların onurunu yükseltecek büyük işler bekliyor. Kutsal dinimizin yücelmesi için içelim! Yeryüzündeki bütün başka dinlerin batması, Hıristiyanlığın yayılıp güçlenmesi için içelim! Sonra yurdumuzun, Zaporojye'nin onuruna içelim! Güzel yurdumuzun ele güne karşı birbirinden yiğit, birbirinden gürbüz oğullar yetiştirmesi için içelim! Haydi, hepimizin sağlığına içelim arkadaşlar! Torunlarımız, torunlarımızın torunları bizimle övünsünler;

arkadaşlarımızı düşman eline bırakmadığımız için, dedelerinin yaptıklarıyla koltukları kabarsın diye içelim. Dinimiz aşkına içelim!

Ön sıralarda bulunanlar tok tesleriyle bağırdılar.

─ Dinimiz aşkına içelim!

Genci, yaşlısıyla bütün Kazaklar din aşkına içtiler.

Taras Bulba kadehini kaldırdı.

─ Yurdumuzun, Zaporojye'nin onuruna içelim!

Gene ön sıralardan;

─ Zaporojye'nin onuruna! sesleri yükseldi.

Yaşlılar kırlaşmış bıyıklarını oynatarak, gençler yırtıcı kartallar gibi göz süzerek haykırdılar.

─ Zaporojye'nin onuruna!

Ova bu haykırışlarla inim inim inledi.

Taras;

─ Kadehimizi şimdi de din kardeşlerimiz adına, yeryüzünde yaşayan bütün Hıristiyanlar adına kaldırıyorum! dedi.

─ Yeryüzünde yaşayan bütün Hıristiyanlar adına! sesleri Kazak ordusunun saflarında bir süre daha yankılandı. Böylece taslardan, çanaklardan son yudum içkiler içilip bitirildi.

Kadehler boşalmıştı ama Kazakların kolları gene de havadaydı. Şarabın neşelendirdiği gözler ateş saçıyordu. Öte yandan bu neşe, bu parıltı savaşta yapacakları talandan; değerli silahlar, sırmalı kaftanlar, Çerkez atları, altınlar, gümüşler ele geçirmek hırsından ileri gelmiyordu. Hayır, hayır! Yalçın kayaların doruğuna konmuş bir kartalın, ayaklarının altında uzanan bir ovaya bakarken duyduğu hazdı bu. Ormanlar o yükseklikten, geniş düzlüğün şurasında burasında çayır kümeleri gibi görünür; ovanın denizle birleştiği kıyılarda ufacık köyler, kentler vardır. Daha ilerde, sonsuz denizin yüzeyi gemiler, kalyonlar, her çeşitten mavnayla doludur.

İşte Kazaklar, ovayı böyle yırtıcı kartal gözleriyle tarıyorlardı şimdi. Gelecekte onları kim bilir neler bekliyordu? Koca ovanın bütün o girintileri, çıkıntıları bir gün belki Kazak kanlarıyla sulanıp beyaz kemiklerle dolacak; parçalanmış arabalardan, kırılmış kılıçlardan, kargılardan ayak basacak yer kalmayacaktı. Akbabalar dört bir yana saçılmış Kazak kellelerinin başına üşüşüp kana bulanmış tepe perçemlerini, sarkık bıyıklarını didikleyecek, gözlerini oyup oyup dışarı çıkaracaktı. Ama Kazak kemiklerinin serildiği bu ölüm döşeğinden iyilik fışkıracaktı yeryüzüne. İşlenen en ufak sevap boşa gitmeyecek, Kazaklığın şanı, tüfek namlusundan silinen tozlar gibi uçuvermeyecekti. Bir gün gelir, ak sakalı göğsüne inen yaşlı bir ozan eline bandurasını alır; sözlerinden de, ezgisinden de mertlik taşan bir destanla o savaşı anlatır. O zaman Kazakların ünü yeryüzünü kaplar, gelecek kuşaklarda dilden dile dolaşır. Çünkü bakıra saf gümüş katılarak yapılan, usta işi kilise çanı insanları nasıl kutsal yakarıya çağırırsa; ozanın güçlü sesi de kentlere, köylere, evlere yayılarak güzel sözlerini onlara duyurur.

IX

Zaporojyelilerin yarısının Tatarları kovalamak için gittiğini kentte kimse öğrenememişti. Belediye konağının tepesindeki nöbetçi, Kazak arabalarının bir bölümü ormana doğru yola düzülünce, orada pusuya yatacaklarını sandı. Leh ordusundaki Fransız istihkamcısı da öyle söylüyordu.

Kazak komutanının dedikleri doğru çıkmıştı, çünkü çok geçmeden kentte yiyecek kıtlığı baş gösterdi. Eskiden bir ordunun nelere gereksinme duyacağı önceden hesaplanmadığı için sık sık böyle durumlar ortaya çıkardı. Kentte kıtlık başlayınca Lehliler kuşatmayı yarmayı denediler, ama yarısı öldürüldü, geri kalanlarsa canlarını zor kurtardılar. Kentteki Yahudiler bu çıkıştan yararlanıp havayı şöyle bir koklamışlar; Kazaklardan kimin nereye gittiğini, kalenin çevresinde kaç bölük asker kaldığını, bunların ne yapmak istediklerini kısa sürede anlayıvermişlerdi. Haber hemen bütün kente yayıldı. Lehli komutanlar yüreklendiler, Kazaklarla cenk hazırlığına koyuldular.

Kaledeki koşuşmaların artmasından, gürültü patırtıdan bir hazırlığın başladığını anlamıştı Taras. O da kendi ordusuna çeki düzen verdi; alayını üç tabura ayırıp, surlarla kuşatır gibi her taburun çevresine yük arabalarını dizdirdi. Zaporojyelilerin bu savaş düzeninde yenildikleri hiç görülmemişti. İki bölük pusuya yatırıldıktan sonra, belki bir yolu bulunur da düşman süvarileri kovalanıp tuzağa düşürülür diye, ovanın bir ucuna kargı kırıkları, bozuk tüfekler, sivri kazıklar çakıldı. Bütün bu işler olup bittikten sonra Taras Bulba, Kazakları toplayıp bir konuşma yaptı. Amacı onlara öğüt verip yüreklerini pekiştirmek değildi, askerlerinin böyle bir konuşma yapmasa da sağlam, güvenilir olduklarını bilirdi. İçinde biriken duyguların hepsini söyleyip bitirmek istiyordu.

— Arkadaşlar, Kazak dayanışması nedir, size onu anlatacağım, diye başladı konuşmaya. Ülkemizin tarihte eriştiği ünü dedelerinizden, babalarınızdan işitmişsinizdir. Halkımız kendini Yunan ulusuna iyi tanıtmış,

Bizans'ı kaç kere haraca kesmiştir. Bir zamanlar bu topraklarda bayındır kentler, zengin kiliseler, Rus kanından gelme beyler vardı. Uydurma Katolik krallarına kimse yüz vermezdi. Daha sonra dinsizler gelmişler, soyup soğana çevirmişler bizleri. Kazaklar dımdızlak kalmışlar; yurtları, erini yitiren dul karıya dönmüş. İşte şimdi el ele verip dayanışma kurmamızın tam zamanıdır. Arkadaşlık bunu gerektirir. Kardeşlik bağlarından daha kutsal bir şey var mı? Elbet ana babalar çocuklarını sever, onların üstüne titrerler. Çocuklar da analarını, babalarını sayarlar. Böyle bir yakınlık değil benim söylemek istediğim. Hayvanlar da yavrularını sevmiyorlar mı? Öte yandan soydaşlarına kan bağından başka bir şeyle, gönül bağıyla bağlanmak yalnızca insanoğluna vergidir. Başka uluslarda böyle kardeşlik görülmüştür, ama hiçbiri Rus toprağındaki arkadaşlıkla boy ölçüşemez. Her biriniz yabancı ülkelere gitmiş, oralarda aylarca sürtmüşsünüzdür. Bilirsiniz, orada da sizin gibi, benim gibi adamlar vardır. Oturursunuz, bir yakınınızmış gibi çekinmeden konuşursunuz. Ama bir de gönlünüz kabardı, duygularınızı coşkuyla dile getirmek istediniz mi, o zaman iş değişir. Hiçbiri anlamaz sizi, oysa aklı başında insanlardır hepsi de. Akıllı olmakla iş bitmiyor ki... Bu insanların bize benzerlikleri yanında büyük bir eksiklikleri vardır. Evet, kardeşler, bir Rus'un bütün yüreğiyle, bütün benliğiyle sevmesini onlarda bulamazsınız.

Taras elini ileri uzattı, konuşmanın heyecanıyla başı sarsılırken kır bıyıkları titredi.

─ Kardeşlerim, bizden başkası anlamaz bu coşkuyu. Biliyorum, ülkemizde nice soysuzlar türemiştir. Bunlar ambarının tahılla, ahırının sığırla, kilerinin yıllanmış şarapla dolmasına bakıyor. Yabancı görenekler öz geleneklerimize baskın çıkmış; ana dilimizi konuşmaktan utanır, kardeş kardeşi saymaz olmuşuz. Bakıyorsunuz, biri çıkıyor, din kardeşlerine hayınlık edip onları pazarda hayvan satar gibi satıyor. Leh Kralı'nın gözüne girmekte yarışıyor başımızdakilerin çoğu. Bırakın kralı, sarı çizmeleriyle suratlarını tekmeleyen aşağılık Leh beyleri bile onlar için öz kardeşlerinden üstündür. Ama bayağılık çirkefine bulanmış, dalkavukluğun en düşüğünü benimsemiş bu alçaklarda bile Rusluk onuru büsbütün kırılmamıştır, biraz kırıntısı olsun kalmıştır. Bir gün gelecek onlar saçlarını yolacak, başlarını taştan taşa vuracak, yaptıkları alçaklıkları ödemek için acıların en ağırına katlanmaya razı olacaklardır. İşte Rus illerinde dostluk bağları neymiş, görsün o zaman

bütün dünya! Ölmekten korkmayan başka bir ulus bulabilir misiniz yeryüzünde? Rus'un yaradılışında yılgınlığın yeri yoktur!

Komutan Bulba, konuşmasını bitirdiğinde, Kazaklık uğrunda ağarttığı bıyıkları, kırlaşmış başı heyecandan titriyordu. Bu sözler orada bulunan herkesin içine işlemiş, ta can evinden vurmuştu. Yaşlı Zaporojyeliler başlarını sessizce önlerine eğdiler, gözlerinden inen yaşları yenleriyle usulca sildiler. Sonra, sanki söz birliği etmişcesine, hep birden ellerini kaldırıp görmüş geçirmiş başlarını sallayarak ant içtiler. Taras Bulba, yaşam sıkıntılarının, binbir çeşit tasanın köreltti̇ği duygularını yeniden alevlendirmiş, onlara bambaşka bir dirilik kazandırmıştı. Gençler bile, pırıl pırıl yüreklerinin tatmadığı o coşkuyu ta derinden duydular. O coşku onlara atalarından armağan değil miydi?

Bu sırada düşman ordusu trampet çalıp boru öttürerek kentin ana kapısından sökün etti. Leh soyluları, ellerini bellerine dayamışlar, askerlerinin ortasında gösteriş yapıp çalım satıyorlardı. Saldırıyı Bucak alayının komutanı şişman albay yönetiyordu. Lehliler, öfkeden parlayan gözleri, güneşte ışıldayan zırhlarıyla tüfeklerini Kazak askerlerine çevirdiler; sıralarını bozmadan yürüdüler. Düşman tam tüfek menziline girince ilk ateşi Kazaklar açtı, hem de ateş üstüne ateş yağdırdılar. Bütün ova, çevredeki tarlalar, kırlar tüfek patırtısından inledi; soluk daraltan bir gümbürtü sardı ortalığı. Lehliler, Kazakların ardı arkası kesilmeden nasıl ateş ettiklerine şaşıp kalmışlar, arka sıradakilerin tüfekleri doldurup ön sıralara aktardığını anlayamamışlardı. Anladıkları tek şey, tepelerinden sürekli kurşun yağdığı, bir de koyu bir dumana boğulduklarıydı. Bu sisin içinde kimin ölüp kimin kaldığı belli değildi. İşin sarpa sardığını anlayıp toparlanmak için geri çekildikleri, böylece barut dumanından uzaklaştıkları sırada saflarından birçok cenkçinin eksildiğini gördüler. Oysa Kazak ordusundan ölenler birkaç kişiydi. Onların bu aralıksız ateşi karşısında Leh ordusunun Fransız danışmanı bile hayran kalmıştı. Böyle bir savaş yöntemini hiçbir yerde görmediğini, Zaporojyelilerin uyguladığı taktiğin çok başarılı olduğunu söyledi. Hemen arkasından da Kazak ordusuna top ateşi açılmasını salık verdi.

Dökme demir topların geniş namlularından gümbürtüler koptu, bu gümbürtülerden yer gök inledi, ovayı saran duman iki kat koyulaştı. Yanmış

barut kokusu ta uzak kentlerin sokaklarında, alanlarında duyuldu. Ne var ki, nişancılar namluları fazla yukarı çevirmişlerdi; kızgın gülleler büyük bir eğri çizerek, korkunç uğultularla Kazakların tepesinden aştı, hayli gerilere düştü. Güllelerin düştüğü yerlerden toprak sütunlar yükseldi, koca koca çukurlar açıldı. Bu beceriksizliği görünce Fransız topçuluk uzmanı saçlarını yoldu; sağından; solundan vınlayan Kazak kurşunlarına aldırmaksızın topların başına kendisi geçti.

Taras Bulba, Nezamaykov bölüğüyle Steblikov bölüğünün tepesinde dolaşan tehlikeyi ta başından görmüştü.

─ Binin atlarınıza da araba çemberinin dışına çıkın! diye kükredi.

Belki her iki bölüğün askerleri de buna pek fırsat bulamayacaklardı. Ama o sırada Ostap, bölüğünün adamlarıyla Leh topçu birliğine saldırdı. Altı fünyeciyi tepelediler, fitilleri havaya savurdular, geriye kalan dördüne sıra geldiğinde, Lehliler onları geri püskürttü. O sırada yabancı danışman fitili eline almış, topların en büyüğünün başına geçmişti. Hiçbir Kazak'ın ömründe görmediği, namlusundan bin ölüm kusan, dehşetli bir toptu bu. Art arda dört top birden gürleyerek tozu dumana kattı, nice ocaklar söndürdü.

Kim bilir kaç Kazak anası, kocamış kuru elleriyle bir deri bir kemik kalmış bağrını dövecekti! Gluhov'da, Nemirov'da, Çernigov'da, öteki kentlerde kaç gelin dul kalacak; pazarda gelip geçenleri çevirerek kocası mıdır diye yüzüne bakacak, sevdikleri bir gün çıkagelir diye gözleri yolda bekleyecekti! Ama kentlerden sürü sürü asker geçecek; gözleri yolda bekleyenlerin bir çoğu kocasına, yavuklusuna kavuşamayacaktı...

Yer yarılmıştı da Nezamaykov bölüğünün yarısı yerin dibine geçmişti sanki. Buğday tarlasına düşen dolu, altın sarısı başakları nasıl yerlere sererse, yiğit Kazaklar da öyle vurulup serilmişti toprağın üstüne.

Bölüğünün eni iyi adamlarının yok olduğunu gören Kukubenko, öfkeden çılgına döndü. Kalan askerini toplayıp düşmanın üstüne öyle bir saldırdı ki, görenler parmaklarını ısırdılar. Karşısına çıkan ilk Lehliyi parçaladı, birkaç süvariyi atlarıyla birlikte kargısıyla delik deşik etti. Sonra düşman topçusuna hücum edip toplardan birini ele geçirdi. O sırada Uman bölüğünün başı Stepan Guska da büyük topu almaya uğraşıyordu. Kukubenko bunu görünce, kendi adamlarını toplayarak düşmana başka bir

yönden saldırdı. Bölüğünün askerleri nereden geçerlerse orada bir boşluk açıyordu. Böylece geçtikleri yerleri kasıp kavurarak hayli ilerlediler. Tırpanla biçilen buğday sapları gibi dökülüyordu Lehliler, düşman safları gitgide seyrekleşiyordu. Araba çemberinin yanında Vovtuzenko, onun arkasında Çereviçenko, biraz ilerde Diyogtiyarenko, gerilerde Vertihvist durmadan düşman kırıyorlardı. Diyogtiyarenko, iki Lehliyi kargısına takarak havaya savurduktan sonra bir üçüncüsünün üstüne abandı. Ama babayiğit savaşçıydı Lehli, pırıl pırıl koşumlu bir ata binmiş, yanına elli adamını almıştı. Diyogtiyarenko'nun elinden kurtulmasıyla onu altına alması bir oldu. Kılıcını kaldırıp vurmadan önce şöyle bağırdı:

─ Sizi köpek Kazaklar! Karşıma kim çıkacaksa gelsin de görelim!

─ Ben varım! diyerek ileri atıldı Mosiy Şilo.

Gözü pek Kazaktı Şilo, kaptanlık ettiği zamanlar başından çok olaylar geçmişti. Bir gün Trabzon yakınlarında arkadaşlarıyla birlikte Türklere tutsak düşmüştü. Kalyona forsa yapılarak ellerine, ayaklarına zincir vuruldu; birkaç hafta boyunca ağızlarına deniz suyundan başka bir şey girmedi. Tutsaklar birçok işkenceden geçirildiler, ama hepsi dayandı, hiçbiri dinini değiştirmedi. Yalnızca Mosiy Şilo, baş bildikleri adam, hayınlık etti; kutsal dinini ayaklar altına alarak, başına Müslümanların sarığını doladı. Dinini değiştirdiğini görünce paşa onu yanına çağırdı, forsaların başına gardiyan yaptığını söyledi, zindanın anahtarını eline verdi. Bu durumun Kazaklara ne kerte ağır geldiğini anlatmaya gerek yok. En yakın arkadaşları düşmana katılır, sonra da yapmadığı eziyeti bırakmazsa, buna katlanmak zordu işte. Mosiy Şilo onları üçer üçer dizip ayaklarına yeni zincirler vurdu, kollarındaki zinciri, kemikleri sızlayıncaya değin sıktı, sonra da hepsini dayağa çekti. Türkler kendilerine bağlı bir uşak buldukları için kıvançlıydılar. Bir gün şölende tıka basa yediler, şarabın dinlerinde haram olmasına bakmaksızın körkütük sarhoş oldular. Mosiy Şilo, kuşağındaki altmış dört anahtarı teker teker arkadaşlarına dağıttı. Tutsaklar zincirleri çözüp denize attıktan sonra ellerine geçirdikleri gemideki bütün Türkleri doğradılar. Kazaklar Zaporojye'ye onurla döndüler, birçok savaş ganimeti getirdiler. Mosiy Şilo'nun ünü ozanların şarkılarıyla bütün ülkeye yayıldı.

Şilo tuhaf huyları olan bir adamdı, işte bu yüzden onu atamanlığa seçmemişlerdi. Kimi zaman kimsenin beceremediği işleri başarır, kimi

zaman da akla gelmez aptallıklar yapardı. Hovardalığı, içkiye düşkünlüğü yüzünden Kazak ordusunda borçlanmadığı adam kalmamıştı. Hele bir keresinde geceleyin sokak hırsızı gibi komşu bölükten bir koşum takımı çalmış, götürüp meyhaneciye rehin etmiş. Zaporojye yasalarına göre hırsızlığın cezası ağırdı. Şilo'yu alanda bir direğe bağlayıp yanına kalın bir çanak koydular, gelenin geçenin var gücüyle kafasına birer kere vurmasını söylediler. Suçunun karşılığını ölümüyle ödeyecekti, ama yiğit bir Kazak'ın başarılarını unutmayan Zaporojyelilerden biri bile ona el kaldırmaya yanaşmadı.

İşte böyle bir adamdı Mosiy şilo. Lehli beyin üzerine atılıp;

― Seni köpek! Leşini serecek biri var mıymış, şimdi göreceksin! diye kükredi.

Kıran kırana bir dövüş başladı. Kılıçlar karşılıklı indikçe omuzlar çöküyor, zırhlar parçalanıyordu. Leh savaşçısı bir vuruşta Şilo'nun çelik yeleğini deldi, yarasından boşanan kan, gömleğini ala boyadı. Ama Şilo aldırmadı buna, demir yumruğunu kaldırıp Lehli'nin başına öyle hızla indirdi ki, tunç miğfer bir yana, sersemsemleyen Lehli bir yana savruldu. Şilo palasını çekerek düşmanın üzerine abandı. Vurma Kazak, vurma! Dön de arkana bir bakıver! Ama Kazak arkasına bakmadı. O sırada Lehli beyin adamlarından biri bıçağını kaptığı gibi Şilo'nun ense köküne sapladı. Şilo geriye dönüp amansız düşmanı yakalamak üzereydi ki. Lehli barut dumanlarının arasına karıştı. Ağızdan dolma tüfekler dört bir yandan kurşun yağdırıyordu. Şilo sendeledi, öldürücü bir yara aldığını anlamıştı. Yere kapaklandı, elini yarasının üstüne bastırarak arkadaşlarına dönüp şöyle seslendi:

― Tanrı'ya emanet olun, kardeşlerim! Kutsal Rus ülkesi var olsun, ünü bütün yeryüzünü sarsın!

Sonra gözleri kapandı, hoyrat bedenine sığınan Kazak ruhu gökyüzüne uçtu gitti. Bir Şilo ölmüş ne çıkar! Zadorojni askerlerini almış ilerliyor, bölükbaşı Vertihvist, Leh saflarını darmadağın ediyor, Balaban durmadan saldırıyor...

Taras, bölükbaşlarına seslendi:

— Ağalar! Keselerde daha barutunuz var mı? Kazakların gücü yerinde, düşmana karşı dayanıyorlar mı?

— Evet, baba, keselerimizde barut var daha. Kazakların gücü yerinde, düşmana karşı direniyoruz.

Kazaklar bastırdıkça bastırdı. Leh askerlerini bozguna uğrattı. Çelimsiz albay süslü püslü sekiz sancağını açtırıp boru çaldırtarak bütün ovaya dağılan askerlerini toplamak istediyse de, yiğit Kukubenko onların toparlanmasına fırsat vermeden tam ortadan saldırdı, dosdoğru şişko albayın üstüne çullandı. Albay baktı ki, işler kötüye gidiyor, atının başını çevirdiği gibi kaçmaya başladı. Stepan Guska, uzaktan bu durumu görünce atının boynuna yatıp var gücüyle sürerek, elindeki kemendi bir atışta albayın başından geçirdi. Kıpkırmızı kesildi albayın yüzü; boğulmaktan kurtulmak için ipi eline dolayıp koparmaya çalıştıysa da, Guska'nın kargısını saplamasıyla onu yere mıhlaması bir oldu. Ama Guska'nın kendisi de kurtulamadı ölümden. Kazaklar bir de dönüp baktılar ki, zavallıcık dört Lehlinin kargısının ucunda havada debeleniyor.

— Bütün düşmanlarımız gebersin! Rus ülkesi sonsuza dek var olsun! diye haykırdı Guska son kez.

Onun da ruhu göklere ağmıştı. Stepan Guska gittiyse kalanlara bir şey mi oldu? Yiğit Metelitsa bir yanda Lehlilere bekledikleri dersi veriyor, bölükbaşı Neveliçkiy ilerde adamlarıyla birlikte durmadan vuruyor, Zakrıtuguba arabalarının yakınında aslan gibi dövüşüyor, üçüncü Pisarenko beş on kişiyi önüne katmış kovalıyor. Gerilerde, uzaktaki arabaların çevresindeyse kıyasıya bir savaş sürüyor.

Taras Bulba öne geçip bölükbaşlarına sordu:

— Nasıl ağalar! Keselerimizde barut bitmedi mi? Kazakların gücü yerinde, düşmana karşı koyuyorlar mı?

— Görüyorsun baba, keselerimizde barut var daha. Kazakların gücü yerinde, düşmana karşı var gücümüzle dayanıyoruz.

Arabada dinlenirken Bovdiyug birdenbire yere yuvarlandı: Bir kurşun tam yüreğine saplanarak zavallı kocayı can evinden vurmuştu. Ölmeden önce bütün gücünü toplayarak;

— Bu dünyadan gittiğime yanmıyorum, Tanrı hepimize böyle bir ölüm versin! Biz ölsek de Rus ülkesi var olsun! diyebildi.

Ruhu gökyüzüne ağdı. Orada kendinden önce ölenlere, Rus topraklarında insanların nasıl dövüştüklerini, hele kutsal din uğruna nasıl öldüklerini anlatacaktı.

Çok geçmeden bölükbaşı Balaban da devrildi. Son anda öldürücü yaralar almışlardı. Biri kargı, biri kurşun, biri de ağır pala yarası. Kazakların en gözüpeklerinden biriydi Balaban. Denizlerde kaptanlık yaptığı sıralar birçok sefere katılmış, bir keresinde de Anadolu kıyılarını vurmuştu. Sayısız gümüşler, altınlar, zengin Türk giysileri talan ettiler. Ama dönüşte atılan gülleler kayıkların yarısını devirdi, birçok Kazak denize dökülüp boğuldu. Öteki kayıklar, iki yana bağlanmış sazlar sayesinde batmaktan kurtuldu. Kürekçiler kayıkların burnunu güneşe verip aralıksız kürek çekerek güneşten gözleri kamaşan Türklerin onları görmesini önlediler. Gece olunca taslarla, kalpaklarla kayıklardaki sular boşaltıldı, delikler onarıldı, üstlerinde başlarında ne varsa kesilip yelken yapıldı; böylece hızlı Türk gemisinin ateşinden kurtuldular. Yurtlarına sağ esen vardıklarında Kiyev'deki Mejigor Manastırı başrahibine sırmalı bir cüppeyle Zaporojye'de Pakrov Kazak Kilisesi'ndeki aziz resimleri için gümüş çerçeveler getirmiş bulunuyorlardı. Banduracılar onların bu başarısını yıllarca dillerinden düşürmediler.

Balaban aldığı yaralardan öleceğini anlayınca başını önüne eğdi.

— Kardeşler, ne yüce bir ölümle öldüğümü biliyorum, dedi sessizce. Yedi kişinin kellesini uçurdum, dokuzunu kargımla delik deşik ettim; kurşunladığım, atımla tepelediğim düşmanın sayısı belli değil. Biz ölüyoruz ama Tanrı Rus ülkesini yüceltsin!

Balaban'ın da ruhu göklere yükseldi.

Kazaklar, Kazaklar! Ordumuzun gözbebekleri birer birer ölürken siz boş mu duracaksınız? Bakın Kukubenko'yu dört yandan sardılar. Nezamaykov bölüğünde topu topu yedi kişi kaldı. Bölükbaşının gömleği kanlanmış, askerler son güçleriyle çarpışıyorlar.

Kukubenko'nun durumunun kötüye gittiğini gören Taras Bulba her şeyi bırakıp onu kurtarmaya koştuysa da geç kalmıştı. Adamlarıyla genç yiğidin çevresindeki düşmanları dağıtmaya fırsat bulamadan zavallının göğsüne bir kargı saplandığını gördü. Hemen oracıkta, arkadaşlarının kollarına yığılıverdi Kukubenko. Sanki beceriksiz uşaklar, değerli şarabı kilerden çıkarırken eşikte tökezleyip billur sürahiyi kırmışlar da, güzelim şarap yerlere dökülmüştü. Evin yaşlı efendisi üzüntüden saçlarını yoluyor, eski bir arkadaşının onuruna sakladığı eşi bulunmaz içkiyi gençlik günlerinin anısına içip coşamadıkları için dövünüyor...

Kukubenko'nun gözleri kaydı, ölmeden önce;

— Şükür Tanrı'ya, siz arkadaşlarımın kollarında can vereceğim için gözlerim açık gitmiyor. Bizden sonrakiler mutlu yaşasınlar, İsa'nın sevdiği Rus ülkesi şanla, şerefle dolsun! diyebildi.

Genç ruhu uçtu gitti. Melekler onu kucakladılar, yedi kat gözyüzüne çıkardılar. Orada İsa karşılayacak onu. "Gel, Kukubenko, sağıma otur. Arkadaşlarına hayınlık etmedin; dürüstlükten, doğru bildiğin yoldan ayrılmadın, benim kilisemi korudun,' diyecek.

Kukubenko'nun ölümü kalanların yüreğini dağladı. Kazak saflarında çarpışanların sayısı gitgide azalıyor, yiğitler ardı ardına vurulup düşüyor, gene de Lehlilere karşı direniyorlardı.

Taras geriye kalan bölükbaşlarına bir daha sordu:

— Arkadaşlar, keselerimizde barut kaldı mı? Kılıçlarınız keskin mi? Kazakların güçleri yerinde, düşmana dayanıyorlar mı?

— Bize yetecek barutumuz var, baba. Kılıçlarımız keskin, Kazaklar dayanıyorlar.

Düşmana öyle bir saldırdılar ki, onları görenler azaldıklarını hiç akıllarına getirmezdi. Oysa topu topu üç bölük kalmıştı. Irmaklar gibi kan akıyor, Kazak ölüleriyle Lehli ölüleri dağlar gibi yığılıyordu. Taras, başını kaldırdı, sürü sürü akbabaların gökte süzülerek dolandıklarını gördü. Kim bilir daha kimlerin leşlerine üşüşeceklerdi? İşte Metelitsa'nın başı bir düşman kargısına geçirilmiş. İkinci Pisarenko'nun kellesi gözlerini oynatarak havada uçuyor. Dört yerinden kılıç yarası alan Ohrim Guska yerlerde

sürünüyor. Taras, "Haydi!" diyerek mendilini salladı. Ostap babasının verdiği bu işaret üzerine, bölüğüyle birlikte pusudan fırladı, Lehlilerin üzerine çullandı. Kıran kırana bir savaş başlamıştı. Lehliler fazla dayanamadılar. Kazakların kargı kırıkları, bozuk tüfekler, sivri kazıklar çaktıkları tuzağa doğru gerilediler. Kazıklı tuzakta atlar tökezleyip kapaklanmaya, binicilerini yere fırlatmaya başladılar. Arabaların gerisine sinen Korsun bölüğünün askerleri "Fırsat bu fırsattır!" deyip tüfeklerini ateşlediler. Lehliler şaşkına dönmüşlerdi, ne yapacaklarını bilemiyorlardı. Zaporojyeliler sevinçten utku çığlıkları atıyorlar, şenlik boruları çalıyorlar, bayrak açıyorlardı: "Kazandık! Savaşı kazandık!" Bozguna uğrayan düşman kaçacak delik arıyordu. Fakat o sırada Taras'ın gözleri kentin kapılarına takıldı.

— Durun bakalım! Daha utkuyu tam kazandık sayılmaz, dedi yanındakilere.

Dediği doğru çıktı.

Kentin ana kapısı açıldı. Leh süvarilerinden seçilmiş hassa alayı ok gibi dışarıya fırladı. Hepsi de donanıp kuşanmışlardı. Başlarındaysa yakışıklı mı yakışıklı bir yiğit vardı. Tunç başlığının altından kara saçları savruluyor; kızların en güzelinin kendi eliyle işleyip bağladığı hamaylı, rüzgâr çarptıkça kolunda bayrak gibi dalgalanıyordu. Hassa alayının başında gelenin, oğlu Andrey olduğunu anlayan Taras, beyninden vurulmuşa döndü.

Koluna sevgilisinin hamaylı bağlı Andrey, buna layık olduğunu göstermek istercesine ileriye atıldı. Gözüpek delikanlı, efendisinin allayıp pulladığı bir tazı gibi, çevresini kuşatan tozun dumanın içinden sıyrıldı; olanca yiğitliğiyle, güzelliğiyle, gençliğiyle Kazakların üzerine çullandı. Cins bir tazı da tavşanın peşinden koşarken böyle ok gibi fırlar, kulaklarını arkaya yatırıp gövdesini yere yapıştırarak, kovaladığı tavşanı on kez geçer de gene çılgınca koşusunda duramaz... Taras, oğlunun sağına, önüne kim çıkarsa ekin biçer gibi biçtiğini, kılıç savurduğunu, kendine yol açtığını gördükçe deliye dönüyor; ne diyeceğini bilemiyordu. En sonunda;

— Ne yapıyor bu serseri? Vurdukları kendi arkadaşları! Kardeşlerine kıyıyor! diye bağırdı.

Ama Andrey'in kimseyi gözü görmüyordu. Onun gözünün önünde yalnızca bir şey vardı: Öpücükleriyle başını döndüren sevgilisinin uzun ipek saçları, ay yüzü, ırmak kuğusunun göğsünü andıran ak göğüsleri, boynuna dolanan kolları...

Taras bütün hıncıyla bağırdı:

— Şunu kaldırın da ormana çekin! Benim için ormana çekin şunu!

Otuz yiğit Kazak ileri fırladı, hassa alayına yandan saldırarak önde gidenleri arkadakilerden ayırdılar. Arkadaşları durmadan kılıç sallarken Golopitenko arkadan Andrey'e yaklaştı, kılıcını yanlamasına sırtına yapıştırdı, ondan sonra dört nala ormana doğru at sürdü. Andrey hızla döndü, öfkeden gözleri ateş saçıyordu. Atını mahmuzladığı gibi kaçanların ardına düştü. O sırada dönüp arkasına baksaydı, peşinden ancak yirmi adamının geldiğini görecekti. Kazaklar rüzgâr olmuş uçuyorlardı, gene de Andrey onlara yetişti. Tam ormana dalıp Golopitenko'yu yakalamak üzereydi ki, birinin güçlü eli atının dizginlerine yapıştı. Döndü, baktı: Taras Bulba, babası, dimdik karşısında duruyordu. Donakaldı, ne diyeceğini bilemedi, yüzü sapsarı kesildi. Okulda arkadaşına sataştığı için yüzüne cetvel yiyen, sonra da ona vuran arkadaşını dövmek için kovalarken sınıfın kapısında öğretmenle burun buruna gelen bir çocuk nasıl korkar, sus pus olursa, Andrey de öyle, babasının karşısında süt dökmüş kediye dönmüştü.

Taras Bulba'nın suratından düşen bin parça olurdu. Oğlunun gözlerine dik dik baktı.

— Ee, söyle bakalım, sana ne yapalım şimdi?

Andrey'in başı önündeydi, susuyordu.

— Demek, arkadaşlarına, yurduna hayınlık eder, dinini satarsın ha! İn bakalım atından!

Andrey uslu bir çocuk gibi babasının sözünü dinledi, atından inerek yarı diri, yarı ölü, karşısında durdu.

— Dur orada, kıpırdama! Seni ben dünyaya getirdim, öldüren de ben olacağım!

Böyle diyerek bir adım geriledi, omuzundan tüfeğini çıkardı. Andrey'in yüzü kireç gibi ağarmıştı, dudakları kıpırdadı, bir ad fısıldadı. Ama bu, yurdunun adı değildi, anasının adı değildi, kardeşinin adı değildi; Lehli güzelin adıydı. Taras ateş etti.

Tırpanla biçilmiş başak gibi, yüreğine saplanan bıçağın soğukluğunu duyan kuzu gibi, Andrey'in başı önüne düştü; tek söz bile söylemeden otların üstüne yığıldı.

Baba, öldürdüğü oğlunun başında dikildi, onun soluk almadan yatışını uzun uzun seyretti. Andrey, ölürken bile yakışıklıydı. Az önce sıksan kan fışkıracak yüzünün güzelliği, bu yüzün hiçbir kadının karşı koyamayacağı büyüsü olduğu gibi duruyordu. Kömür kaşları, solgun yanaklarının üzerine yas için gerilmiş iki kara kadife parçasıydı sanki.

Taras Bulba;

— Gerçek bir Kazak olmak için nesi eksikti bu oğlanın? dedi. Fidan boylu, kara kaşlı, güzel yüzlü, savaşta bileği bükülmez bir babayiğitti. Ama harcadı kendini, bir köpek gibi pisi pisine geberdi.

Ostap atının üstünde hızla babasına yaklaştı:

— Baba, baba, ne yaptın? Sen mi öldürdün kardeşimi?

Taras başını salladı.

Gözlerini Andrey'den ayıramıyordu Ostap. İçi yanıyordu ama ne yapabilirdi ki?

— Baba, bari onu gömelim de kurda kuşa yem olmasın, düşmanın ayakları altında çiğnenmesin.

— Biz olmadan da gömerler onu. Başında ağlayanı, yas tutanı eksik olmaz.

Bir iki dakika öylece durdu. Oğlunun ölüsünü akbabalara mı bıraksın, yoksa her yiğide karşı gösterilmesi gereken saygıyı mı göstersin, bilemiyordu. O sırada Golopitenko, atını dörtnala koşturarak yanlarına yaklaştı.

— Haberler kötü, baba! Lehlilere yardım geldi, yeniden toparlanıyorlar!

Vuvtuzenko'nun ardından Pisarenko koştu.

— Baba, nerede kaldın? Kazaklar her yerde seni arıyorlar. Nevelıçkiy öldü, Zadorojnıy öldü, Çereviçenko öldü, ama kalan arkadaşlar dayanıyorlar. Ölmeden önce seni bir kez daha görmek istiyorlar. Ölüme nasıl atıldıklarını görmeli, onlar ölürken yanlarında bulunmalıymışsın.

Taras, askerlerini son kez görmek, son nefeslerini verirken yanlarında bulunmak amacıyla davrandı.

— Haydi, Ostap! Bin atına!

Daha ormandan çıkmaya fırsat bulamadan, elleri kargılı, kılıçlı bir sürü düşman askeriyle çevrildiklerini gördüler.

— Ostap! Ostap! Koru kendini! diye bağırdı Taras...

Kılıcını çekmişti, önüne kim çıkarsa kellesini uçuruyordu. Altı Lehli, Ostap'ın üstüne çullandı, fakat kötü bir zamanda gelmiş olmalılar ki, birinin kellesi o an gitti. İkincisi iki adım geriledi, yere yuvarlandı, üçüncüsü kargıyı kaburgasından yedi, daha atik davranan dördüncüsü başını kurşundan kurtardıysa da atı göğsünden yaralandı, hayvan şahlanıp sırt üstü düştü, düşerken de binicisini altına alıp ezdi.

Taras bir yandan habire kılıç sallıyor, bir yandan da;

— Yaşa, oğlum! Dayan, aslanım! Bak, ben de arkandayım! diyordu.

Ostap başına üşüşen altı kişiden kurtulmuş, fakat onların yerine şimdi sekizi gelmişti. Taras, oğlunun güç durumda olduğunu anladı. Önüne kim çıkarsa pırasa gibi doğrayarak ona doğru ilerledi. Tam o sırada bir Lehli, Ostap'ın boynuna kemendini geçirdi, birkaç Lehli daha koştu. Ostap'ı sürüklemeye başladılar.

— Ah, Ostap! Dayan, oğlum! Dayan, geliyorum!

Böyle demeye kalmadı, başının üstüne ağır bir şey indi, beyninde şimşekler çaktı. İnsan başları, kargılar, dumanlar, ışıklar, ağaç dalları gözlerinin önünde karmakarışık oldu. Sonra balta yemiş meşe kütüğü gibi devrildi, gözlerini bir sis perdesi bürüdü.

X

Gözlerini açtığında ağır bir sarhoşluktan yeni ayılıyor gibiydi. Nerede olduğunu, yanında kimlerin bulunduğunu anlamaya çalışarak:

─ Çok mu uyudum? diye sordu.

İyice zayıf düşmüştü, kollarını kımıldatacak durumda değildi. Tanımadığı bir odanın köşelerini, duvarlarını belli belirsiz seçebiliyordu. En sonunda başucunda oturan, soluk alışlarını dinlemeye çalışan birini tanıdı. Tovkaç'tı bu, en yakın arkadaşı, yardımcısı Tovkaç.

Tovkaç içinden, "Çok uyudun ya... Neredeyse bir daha uyanamayacaktın" diye geçirdiyse de sesini çıkarmadı, parmağını gözdağı verircesine sallayarak susmasını bildirdi. Ama Taras kendini zorluyor, olanları anımsamaya çalışıyordu.

─ Neredeyim ben? Onu bari söyle.

Tovkaç arkadaşına çıkışmak zorunda kaldı:

─ Sussana be adam! Ölümden döndüğünü bilmiyor musun? Bak, her yerin yara bere içinde! İki haftadır dur durak bilmeden at üstünde kaçıyoruz. Yollarda ateşten yandın, aralıksız sayıkladın. İlk kez doğru dürüst uyuyorsun. Kendine kötülük etmek istemiyorsan konuşma artık.

Ama Taras'ın susmaya niyeti yoktu. Başından geçenleri anlamaya uğraşıyordu.

─ Dört bir yandan düşmanla çevrilmiştim. Kaçıp kurtulmam olanaksızdı. Nasıl oldu da...

Tovkaç'ın sabrı tükenmişti. Büyüttüğü yumurcağın söz dinlememesine kızan bir dadı gibi;

— Sus be, koca bebek! dedi. Nasıl kurtulduğunu öğrenip de ne olacak? Dua et, seni seven arkadaşların varmış. Geceleri at üstünde bir süre daha yol gideceğiz. Seni önemsiz bir Kazak saymadıkları, başına iki bin altın koymalarından belli...

Taras, Lehlilerin Ostap'ı gözleri önünde bağlayıp götürdüklerini anımsadı birdenbire. Yattığı yerde davranarak doğruldu.

— Ya Ostap? Ostap'a ne oldu?

Acısı öylesine büyüktü ki, bu acıya dayanamayarak yaralarındaki sargıları koparıp koparıp attı, sesini yükseltip bir şeyler söylemeye çalıştıysa da yeniden sayıklamaya başladı. Ateşi artmıştı, ağzından saçma sapan sözler dökülüyordu.

Ama yanında, onu bırakmayan arkadaşı Tovkaç vardı. Taras'a ağzına geleni söyledikten sonra onu sımsıkı kucakladı, yaralarını yeni baştan sarıp bir bebek gibi kundakladı. Şimdi sıra, üzerine öküz derisi geçirmeye, ondan sonra da sağına soluna tahta koyup eyere sıkı sıkı bağlamaya gelmişti. Bütün bu işler bitince gene dörtnala yola koyuldular.

— Ölsen de bırakmam seni düşman eline! Lehlilerin, etini dilim dilim edip kuşlara atmalarına, Kazaklık onurunu ayaklar altına almalarına göz yumamam,. Etini yiyecekse bizim kartallarımız yesin, gözlerini oyacaksa bizim kartallarımız oysun; Lehistan akbabalarına bırakmam seni! Sağ kalırsan dirini, ölürsen ölünü Ukrayna'ya götüreceğim!

Vefalı dost dediğini de yaptı; gece demeyip, gündüz demeyip durmadan at sürdü, yorgunluktan bitmiş de olsa Taras'ı Zaporojye'ye ulaştırdı. Geriye can yoldaşını iyileştirmek kalıyordu. Tovkaç çeşitli otlarla, pansumanlarla bunu da denedi. Bulup getirdiği bir Yahudi kadını, Taras Bulba'ya ilaçlar içirdi, yarasına merhemler sürdü. Bir ay sonra düzelmeye yüz tuttu Taras. Verilen ilaçlardan mı, yoksa yedi canlı oluşundan mı, ölmedi; bir buçuk ay sonra sapasağlam ayağa kalktı. Gövdesindeki sıra sıra yara izlerini görmeseler, koca Kazak'ın hangi tehlikelerden geçtiğine kimse inanmazdı.

Ama bir durgunluk çökmüştü üstüne, gece gündüz kara kara düşünüyordu. Alnında beliren üç derin kırışık bir daha gitmedi. Sağında solunda gördüğü insanlar hep yeniyetmelerdi, bütün yakın arkadaşlarını savaş alanında

yitirmişti. Onunla birlikte din uğruna, kardeşlik uğruna çarpışanlardan biri bile kalmamıştı. Atamanla birlikte Tatarların ardına düşenler de yok olmuşlardı. Kimisi savaş alanlarında can vermiş, kimisi Kırım'ın çorak topraklarında açlıktan, susuzluktan kırılmış, kimisi de Tatarlara tutsak düşmeyi kendilerine yediremedikleri için kahırlarından ölmüşlerdi. Ne ataman geriye dönebilmişti, ne de öteki yaşlı arkadaşları. Toprağa karışan güçlü bedenlerinden yaban otları fışkırmıştı şimdi.

İçkili bir eğlentinin, gürültülü patırtılı bir şölenin sabahını düşünün. Kadehler yerlere atılıp kırılmış, kilerde bir damla şarap kalmamış, uşaklar, eve gelen konuklar, bütün değerli kaseleri, altın kupaları alıp götürmüşler. Evin efendisi, "Olmaz olaydı böyle şölen!" diye sızlanıyor... İşte Taras'ın durumu da aynıydı. Gönlünü almak, onu neşelendirmek için ne yaptılarsa hepsi boştu. Evine biri gidip biri gelen sakallı ozanlar, onun için düzülmüş türküleri çalıp söyledilerse de o hiçbirini dinlemiyordu. Bakışları durgunlaşmış, suratı asılmıştı. Oğluna çok üzüldüğü belliydi. "Oğlum benim! Ostap'ım!" diyor da başka bir şey söylemiyordu.

Zaporojyeliler yeni bir deniz seferine çıktılar. İki yüz kayık Dinyeper'den aşağı indi, kazınmış kafalı, uzun perçemli Kazaklar, Küçük Asya kıyılarında boy gösterdiler. Anadolu yakasının bereketli toprakları kısa sürede talan edildi, yakılıp yıkıldı. Yüzlerce Müslüman sarığı, renk renk çiçekler gibi deniz kıyılarına, kanla sulanmış savaş alanlarına saçıldı. Katrana bulanmış Kazak şalvarları, kara kırbaçlı, kaslı kollar dört bir yana korku saldı. Üzümler çiğnendi, asmalar söküldü, camiler pislendi. Kazaklar en güzelinden Acem şallarını kesip kesip kirli mintanlarının bellerine kuşak yaptılar. Baskından sonra uzun süre yerli halk kısa Kazak çubuklarını, savaşın acı anıları olarak, bırakıldıkları yerlerden topladılar...

Yurtlarına neşeyle dönmek üzereydiler ki on toplu bir Türk kalyonu yollarını kesti, açılan ateş sonunda Kazaklar çil yavrusu gibi dağıldılar. Kayıkların üçte biri denizin dibini boyladı, kalanlarsa on iki fıçı dolusu altınla Dinyeper kıyılarına ulaştılar.

Ama Taras'ın gönlü bu haberden de neşelenmedi. "Ava gidiyorum." diye evden çıkıyor, tüfeğini bir kez olsun ateşlemeden geriye dönüyordu. Böylece kırlara, bayırlara günlerce boşuna gitti geldi. Tüfeğini deniz kıyısında bir yere dayıyor, üzgün başını önüne eğerek derin düşüncelere

dalıyordu. "Ostapım! Aslan oğlum!" sözleri düşmüyordu dilinden. Karadeniz pırıl pırıl bir çarşaf gibiydi önünde, sazlıkta ara sıra bir martı bağırıyordu. Gözlerinden süzülen yaşlar kırlaşmış bıyıklarını ıslatıyordu.

Taras, oğlunun acısına dayanamaz olmuştu. Bir gün; "Kalkıp gideyim; öldü mü, sağ mı, sorup soruşturayım. Öldü de mezara konmadıysa onu da öğreneyim!" diyerek kararını verdi.

Bir hafta sonra atına binmiş, tüfeğini, kılıcını kuşanmış, yanına yol azığını, içki tulumunu, barut kesesini, yolda gerekecek her şeyini almış olarak Uman kentinin yolunu tuttu. Kente varınca ilk işi pis, yıkıntı bir evi aramak oldu. Aradığını da buldu. Evin ufacık pencereleri isten görünmez olmuş, bacasına paçavralar tıkılmış, delik çatısına bir sürü serçe konmuştu. Kapının önündeyse yığınla süprüntü vardı. Hotozundaki inciler isten kararmış bir Yahudi karısı evin penceresinden başını uzatmış bakıyordu. Taras atından indi, hayvanın dizginlerini duvara çakılı demir tokaya geçirdikten sonra;

— Kocan evde mi? diye sordu.

Yahudi karısı:

— Evde, diyerek yerinden fırladı, atın önüne yulaf koydu, Taras'a da bir bardak bira getirdi.

— Ne yapıyor senin Yahudi?

— İçerde dua ediyor.

Taras, bira bardağını dudaklarına götürürken Yahudi karısı yerlere değin eğildi. Kazak efendiye sağlıklar diledi.

— Sen burada kal. Biz içerdeyken ata bakar, yem, su verirsin. Kocanla konuşacaklarım var.

Taras'ın aradığı Yahudi, Yankel'den başkası değildi. Burada hancılık, meyhanecilik yapmakla, mal kiraya vermekle hayli zengin olmuştu. Yahudi becerikliliği sonunda ülkenin irili ufaklı birçok beyini avcunun içine almış, paralarını da cebe indirmişti. Kentin çevresinde, onun açgözlülüğü yüzünden yıkılmadık ev, dağılmadık ocak kalmamış gibiydi. Kimse evine bakmaz olmuş, elindekini avucundakini meyhaneye yatırmıştı. O çevre

insanlarının giyimlerini görenler yangın ya da veba salgını geçirdiklerini sanırdı. Eğer Yankel oralarda on yıl daha kalsa bütün yöreyi soyup soğana çevirir, daha bir nicesinin ocağına incir dikerdi.

Taras içeriye girdiğinde, sırtındaki kirli entarisiyle Yankel son duaya durmuştu. Dininin gereği olarak başını yana çevirip şeytana tükürdüğü sırada arkasında dikilen Taras'ı gördü. Kazak beyini görür görmez, yaşlı yiğidin başına konan iki bin altın geldi aklına. Ama bu düşüncesinden dolayı utandı. Bir Yahudi'nin beynini kurt gibi kemiren para hırsını bastırmaya çalıştı.

Taras, konuştuklarını kimse duymasın diye kapıyı kapattı, karşısında durmadan yerlere eğilen Yahudi'ye döndü:

— Beni iyi dinle, Yankel! Biliyorsun, seni ölümden kurtardım, ben olmasam Zaporojyeliler seni parça parça etmişlerdi. Şimdi sıra sende, bana bir iyilikte bulunacaksın.

Bu sözleri işiten Yahudi'nin suratı buruştu.

— Aman efendim, elimden gelen bir şey varsa başım üstüne.

— Lafı gevelemeyi bırak. Beni Varşova'ya götürmeni istiyorum.

Yankel şaşırmıştı. Omuzlarını kaldırdı, kaşlarını çattı.

— Ne Varşova'ya mı? Varşova'da ne yapacaksın?

— Kes sesini! Beni Varşova'ya götüreceksin, dedim. Ne olursa olsun onu göreceğim, bir sözcük dahi olsa onunla konuşacağım.

— O görüp konuşacağın kimmiş?

— Oğlum Ostap.

— Ağam bilmiyor mu...

— Biliyorum, hepsini biliyorum. Kellemi getirene iki bin altın verileceğini işittim. Köpoğulları neye değer biçtiklerini pek iyi biliyorlar. Ama ben sana beş bin altın vereceğim. Şimdilik al şu iki bini. Üstünü de dönüşte öderim.

Bulba böyle diyerek koynundan bir meşin kese çıkardı, içindeki altınların hepsini masaya boşalttı. Yahudi kaptığı bir havluyu hemen altınların üstüne

örttü, sonra altınlardan birini alıp elinde evirdi, çevirdi, dişleriyle denedi.

— Ay, ay! Ne temiz altın! Ne güzel altın! Bunları kimin elinden aldıysan çok yaşamamış, kahrından ölmüştür. Çil çil altınlardan ayrılmaya hangi yürek dayanır?

— Varşova'ya götürmeni senden istemez, tek başıma giderdim, ama köpoğlu Lehliler, beni hemen tanırlar. Siz Yahudiler gibi cin fikirli değilim, kurnazlığa pek aklım ermez. Bilirim sizler şeytana külahı ters giydirirsiniz. İşte onun için sana geldim. Varşova'da kendi başıma bir iş becereceğimi bilsem hiç durmazdım. Hadi, arabanı koş da hemen gidelim.

— Ağam, sen bu işi öyle kolay mı sanıyorsun? Kısrağı arabaya koş, dehle, tamam, öyle mi?.. Yo!.. Seni güzelce saklamadan yola çıkamam.

— İyi, nasıl saklayacaksan sakla. İstersen fıçıya kapa.

— Ay, ay! Seni fıçıya nasıl kaparım? Görenler içinde votka var sanmazlar mı?

— Ne olur sanırlarsa?

Yahudi iki eliyle birden uzun saçlarını kavradı, sonra kollarını havaya kaldırdı.

— Ne mi olur?

— Ne var bunda? Niye öyle afalladın?

— Bilmez misin, ağam? Tanrı votkayı içilsin diye yaratmış. Orada herifler içki diye deliriyorlar. Fıçıyı uzaktan görünce başına bir sürü adam üşüşür. Birisi kılıcını çekip fıçıda bir delik açar da içinden içki akmadığını görürse, başıma neler geleceğini hiç düşündün mü? "Ay, bu Yahudi fıçıyı boş götürmez, içinde bir şey olmalı. Tutun Yuhudi'yi sıkı sıkı bağlayın, paralarını alıp tıkın kodese!" demezler mi? Yahudi'den her kötülük beklenir. Bilirsin, ağam, kimse Yahudi'yi insan yerine koymaz, adamdan saymaz Yahudiyi.

— Öyleyse arabana balık yükler, beni de içine saklarsın.

— Olmaz, ağam, olmaz! Lehistan'da kıtlık var şimdi, herkes acından geberiyor. Balığı görüp kapışırlarsa seni de buluverirler.

— Bul bir yolunu. İstersen beni şeytanın sırtına bindir. Ne yaparsan yap, ama götür Varşova'ya!

Yahudi, entarisinin yenlerini kıvırdı, on parmağını açarak Bulba'ya iyice sokuldu.

— Şimdi diyeceklerimi iyi dinle, ağam. Almanya'dan mühendisler gelmiş; kaleler, şatolar yapıyorlarmış. Yollarda taş taşıyan, tuğla götüren arabadan geçilmiyor. Sen, arabanın dibine uzanırsın, ben de üzerine tuğla yığarım. Bilirim, sağlamsındır; o ağırlığın altında ezilmezsin. Arabanın dibinde bir delik açarım, yiyeceğini, içeceğini oradan veririm.

— Beni götür de, nasıl götürürsen götür!

Bir saat sonra iki arık atın çektiği, tuğla yüklü bir araba Uman'dan yola düzüldü. Yankel, beygirlerden birinin üstüne kurulmuştu. Hayvan zıpladıkça, takkesinden dışarı fırlayan uzun, kıvırcık Yahudi saçları hop hop oynuyor, upuzun boyuyla yolun ortasında dimdik giderken bostan korkuluğuna benziyordu.

XI

Bu olayın geçtiği çağlarda sınırlarda ve kent kapılarında ne gümrük vardı, ne gümrük memurları. Onun için isteyen, istediği malı karşıya korkusuzca geçirirdi. Ama sınır koruyucusunun aklına eser de nelerin gelip geçtiğini şöyle bir yoklamak isterse, bu onun gönlüne kalmış bir işti. Hele gözüne iyi bir mal ilişir, eli de biraz uzun olursa arabaları, hayvanların yükünü kolaçan etmeden bırakmazdı. Fakat tuğlanın böyle bir özelliği bulunmadığından, Yankel'in arabası Varşova'nın ana kapısından içeri rahatça geçiverdi. Taras Bulba sıkışıp kaldığı dar tuğla kafesinde bağırıp çağırmalardan, araba takırtılarından başka bir şey işitmedi.

Yankel, üzerine kurulduğu, toza bulanmış, kuyruğu güdük beygirinin üstünde biraz daha hoplayıp zıpladıktan sonra dar, karanlık bir sokağa saptı. Varşova Yahudilerinin oturduğu bu yere Pis Sokak da derlerdi, Yahudi Sokağı da. Sanki araya bir duvar çekilmiş gibi, burası kentin öbür mahallelerinden ayrılmıştı. Güneş ışığının pek uğramadığı bu sokak, isli ahşap evler arasında uzanan sırıklara asılmış çul çaput yüzünden daha da karanlık görünürdü. Arada bir göze çarpan kırmızı tuğla duvarlar bile kirden, isten kararıp koyulaşmıştı. Eğer üst kısmı badanalı beyaz bir duvara biraz güneş vuracak olsa, bu karanlıkta insanın gözleri kamaşırdı. Pencerelerden fırlamış soba boruları, yerlere atılmış paçavralar, yemiş kabukları, çanak çömlek kırıklarıyla sokağın karmakarışık bir görünüşü vardı. Herkes evinde işe yaramayan ne varsa sokağa atar, pencere altlarından gelip geçenler başlarına yağan bu şeylerden bol bol nasiplerini alırlardı. Evden eve uzanan sırıklara neler asılmazdı ki! Atıyla geçen birisi kolunu uzatsa, sırıklara asılı kadın çoraplarına, çocuk donlarına, isli kaz kızartmalarına eli değerdi. Bazen evlerinin köhne pencerelerinden, kararmış incilerle süslü hotoz giymiş Yahudi güzellerinin başları gözükürdü. Evler arasında koşuşan, kıvırcık saçlı, üstü başı yırtık bir sürü kirli çocuğun işi gücü sokağın pislikleri arasında oynamaktı.

Çilli yüzü serçe yumurtasını andıran kızıl saçlı bir Yahudi, pencereden başını uzattı. Yankel onunla konuşmaya başladı. Az sonra da araba bir evin avlusundan içeri girdi. Yoldan geçen başka bir Yahudi de konuşmaya katılmıştı. Taras Bulba bir yolunu bulup tuğlalar arasından çıkınca baktı ki, üç Yahudi ateşli ateşli tartışıp duruyorlar.

Yankel, Bulba'ya döndü, Ostap'ın Varşova Tutukevi'nde yattığını söyledi. Gardiyanları kandırmak zormuş ama onu oğluyla görüştürmenin bir yolunu bulabilirlermiş.

Taras, üç Yahudi'yle birlikte bir odaya girdi.

Onlar gene aralarında konuşmaya daldılar. Ama Taras ne dediklerini anlamıyor, sırayla bir onun, bir ötekinin suratına bakıyordu. Onları böyle dinledikçe durgun yüzü canlanmaya, içinde bir umut ışığı belirmeye başladı. İnsanın, karamsarlığın son deminde böyle umuda kapıldığı olur. Taras sanki yeniden gençleşmişti, yüreği küt küt atıyordu. Sesi heyecandan titreyerek;

─ Dinleyin beni, Yahudiler! dedi. Sizin üstesinden gelemeyeceğiniz iş yoktur. İsterseniz denizin dibini kazar, toprak çıkarırsınız. Bir atasözü vardır, "Yahudi, insanın gözünden sürmeyi çeker de farkına varmazsınız" der. Onun için kurtarın Ostap'ımı! Bir yolunu bulun da kaçırın tutukevinden, kaçırın o cehennemden! Şu adama beş bin altın vereceğimi söyledim, şimdi beş bin daha ekliyorum. Evimde ne kadar altın, gümüş varsa; malım mülküm, kabım kacağım hepsi sizin olsun. Bundan böyle savaşlarda kazanacağım şeylerin yarısını size vereceğim, bu konuda size senet imzalarım.

Yankel;

─ Ama ağam, senin bu istediğin olmaz. Yapamayız, dedi.

İkinci Yahudi de;

─ Olacak iş değil, diye onayladı Yankel'i.

Sonra üçü bakıştılar. Üçüncü Yahudi, ötekilerin yüzüne ürkek bir bakış fırlattıktan sonra;

─ Bir denesek. Belki Tanrı bize yardım eder, dedi.

Üçü birden konuşmaya başladılar. Taras onların ne dediklerini anlamıyordu, ama sık sık "Mordahay" adının geçtiğine dikkat etti.

En sonunda Yankel;

― Bak, ağam, dedi. Biz şimdi gidip biriyle konuşacağız. Bu öyle bir kimse ki, altından kalkamayacağı iş yoktur. Süleyman Peygamber gibi akıllı bir adamdır. Eğer bu işin içinden o çıkamazsa, dünyada kimse çıkamaz. Sen burada otur. İşte evin anahtarı, içeriye kimseyi sokma!

Yahudiler böyle diyerek ayrıldılar.

Taras kapıyı kapadı, odanın küçük penceresinden Yahudi Sokağı'nı seyretmeye koyuldu. Üç Yahudi varıp sokağın ortasına dikildiler, orada ateşli bir konuşmaya daldılar. Derken, yanlarına bir dördüncüsü, sonra bir beşincisi geldi. Hepsi de ikide bir, "Mordahay, Mordahay" diyorlardı. Bir yandan da gözlerini sokağın bir köşesine dikmişlerdi. O sırada köhne evlerin birinden sırtında gocuk, ayaklarında Yahudi yemenisi bulunan bir adam çıktı. Onu görünce beş Yahudi birden "Mordahay, Mordahay!" diye bağırdılar. Bu, boyu Yankel'den biraz daha kısa, ama çok sıska Yahudi'nin bumburuşuk bir yüzü vardı, üst dudağı kocamandı. Mordahay ötekilerin yanına gelince hepsi birden, birbirlerinin sözünü keserek, ellerini kollarını sallayarak harıl harıl konuşmaya başladılar. Konuşma arasında Mordahay'ın ikide bir ondan yana bakmasından, Taras kendisinden söz edildiğini anladı. Mordahay da ötekiler gibi elini kolunu sallıyor, onları dinlemekten çok kendisi konuşuyor, hiç gereği yokken elini gocuğunun cebine sokup sokup çıkarıyor, oradan eline geçen ıvır zıvırı evirip çeviriyor, bu arada giydiği pantolonunun ne berbat bir şey olduğu daha iyi göze çarpıyordu. Sokak toplantısı Yahudi havrası gibi gürültülü bir durum alınca, gözcü diktikleri başka bir Yahudi, susmalarını işaret etti. Doğrusu Taras, güvenliğinden kaygılanmaya başlamıştı. Ama sonra, Yahudilerin ancak konuşarak düşünebildiklerini, konuşmalarınıysa şeytanın kendisinin bile anlayamayacağını anımsayınca rahatladı.

İki dakika sonra Yahudiler, Taras'ın bulunduğu odaya doluştular. Mordahay, Taras'ın yanına geldi, omzunu tapışladı;

― Biz istersek, Tanrı da yardım ederse dileğin yerine gelir, dedi.

Taras, her işin üstesinden gelen, Hazreti Süleyman görünüşlü adama baktı, içindeki umut güçlendi. Gerçekten de Yahudi'nin yüzü, Tanrı'nın her kulunda raslanmayan erdemlerin toplandığı bir yer gibiydi. Üst dudağının korkunç iriliği birtakım dış nedenlere bağlı olmalıydı. Çünkü para için gözünü budaktan sakınmayışı yüzünden yediği dayaklardan yanağında o denli çok iz kalmıştı ki, kendisi bile bunları anadan doğma ben olarak görmeye başlamıştı. Süleyman Peygamber'in suratında sakal yerine topu topu on-onbeş kıl vardı, onlar da yüzünün bir yanında bitmişti.

Mordahay, bilgeliğine inanmış Yahudileri yanına aldı, birlikte dışarı çıktılar. Taras, odada gene yalnız kalmıştı. O güne değin tatmadığı tuhaf bir duygu, bir tedirginlik vardı yüreğinde. Yaşamında ilk kez ürperdiğini hissediyordu. Meşe gibi dayanıklı, yılmaz, sarsılmaz bu koca Kazak gitmiş, yerine ürkek, zayıf bir varlık gelmişti. En ufak hışırtıdan, sokağın ucunda görünen her Yahudi'den irkiliyordu. O gün yemedi, içmedi, küçük pencerenin önünden ayrılmaksızın kuşku içinde sokağı gözetledi. Ancak akşamleyin geç vakit Mordahay ile Yankel eve dönebildiler. Beklemekten Taras'ın yüreği nerdeyse duracaktı.

Bir haber var mı? diye sordu sabırsızlık içinde.

Yahudiler sorusunu yanıtlamadan önce Taras, Mordahay'ın takkesinin altından fırlayan saç lülelerinden birinin eksildiğini fark etti. Zavallı adam, pis mis de olsa, suratına güzellik veren bir şeyini yitirmişti.

Yankel ağzını açtı, ama öksürüğe tutulmuş da konuşamıyormuş gibi tuhaf sesler çıkarmaya başladı. Mordahay ise öyle çok şeyler zırvaladı ki, Taras bir türlü ne demek istediğini anlayamadı. En sonunda Yankel:

─ Ah, efendiciğim, olmuyor! diyebildi. Adam değil bunlar, yezit, yezit! Al birini, vur ötekine! İşte sor Mordahay'a, çok uğraştı adam, çok... Elinden ne iş gelirse hepsini yaptı. Demek , Tanrı böyle buyurmuş. Tutukevinde tam üç bin asker var. Yarın tutsakları işkence ederek ödüreceklermiş.

Taras, gözlerini kaldırıp Yahudilere şöyle bir baktı. Ama bu bakışta ne bir kin vardı, ne de herhangi bir heyecan.

─ Ama ağamız oğluyla görüşmek isterse; yarın erkencecik, güneş doğmadan gideriz. Nöbetçi gardiyanları elde ettik, çavuş sağlam söz verdi.

Ama iki yakaları bir araya gelmesin pis heriflerin! Böyle aç gözlüler Yahudi milleti arasında bile bulunmaz. Her birine tam elli altın verdim. Çavuşa gelince...

— Olsun, olsun! Beni oraya götürün! dedi.

Taras, Yankel'in isteği üzerine Almanya'dan gelmiş bir kont kılığına girmeye razı oldu. Yabancı konuk için gerekli giyim kuşam önceden hazır edilmişti.

Yatma vakti gelince ev sahibi, yüzü çilli Yahudi hasır kaplı ince bir şilte çıkardı, bunu sedirin üstüne sererek Taras'a döşek yaptı. Yankel ise yere, gene böyle bir şiltenin üzerine uzandı. Bu işler bitince çilli Yahudi bir çanağa içki cinsinden bir şey doldurup içti, sırtındaki gocuğu çıkardı, ayaklarında çorap ve yemenisiyle kalınca paçalı horoz gibi bir süre ortalıkta dolaştı, sonra karısını alıp dolabımsı bir boşluğa çekildi. Evin av köpekleri gibi ikisi dolabın dibine kıvrıldılar.

Taras bütün gece uyumadı. Şiltenin üstünde kıpırdamadan otururken parmaklarıyla masayı tıklattı durdu. Çubuğunu ağzından hiç çıkarmamıştı. Tütün dumanı ev sahibine pek iyi gelmemiş olacak ki, zavallı Yahudi uykusu arasında durmadan aksırdı, hep burnunu kaşıdı. Tanyeri biraz ağarınca Taras, Yankel'i ayağıyla dürttü.

— Kalk bakalım, Yahudi! Şu bizim Alman giysisini getir.

Birkaç dakika içinde Taras bambaşka bir adam olmuştu. Soylu Alman kılığına girdikten sonra kaşlarını ve bıyıklarını boyadı; başına koyu renkli ufacık bir şapka geçirdi. Onu böyle görseler, en yakın arkadaşları bile tanıyamazdı. Görünüşte otuz beş yaşlarında var yoktu. Sırma giysi ona pek yakışmış, yanaklarına bir pembelik gelmişti. Yüzündeki yara izleri, tavırlarına buyurucu bir hava veriyordu.

Sokaklar bomboştu. Ellerinde tablolarla erkenden sökün eden gezgin satıcılar bile kalkmamışlardı daha. Taras ile Yankel tünemiş kocaman çulluğa benzeyen bir yapının önüne geldiler. Bu basık, yayvan, kapkara yapının bir ucundan leylek boynu gibi dar bir kule yükseliyordu; kulenin tepesindeyse küçücük bir çatı vardı. Bizim yolcular aynı zamanda hem kışla, hem tutukevi, hem de mahkeme görevi yapan bu yapıdan içeri girince

kendilerini geniş bir salonda, daha doğrusu üstü örtülü bir avluda buldular. Meğer burası bin kişinin uyuduğu bir koğuşmuş. Karşılarında alçacık bir kapı, kapının önünde de iki nöbetçi vardı. Nöbetçiler oturdukları yerde, iki parmaklarıyla birbirlerinin avucuna vurarak tuhaf bir oyun oynuyorlardı. Eğer Yankel onlara seslenmese, gelenlerin kim olduğuna bile aldırmayacaklardı.

Yankel;

— Biz geldik, biz! deyince biri bir eliyle kapıyı açtı;

— Geçin! dedikten sonra öteki elini açıp oyun için arkadaşına uzattı.

Taras ile Yankel dar, karanlık bir koridordan geçtiler, oradan, tavanında küçük küçük pencereler bulunan ikinci bir koğuşa girdiler. Ama girer girmez birkaç kişi birden bağırdı:

— Kimdir o! Buraya girmek yasak!

Taras, koğuşu bekleyen, tepeden tırnağa silahlı bir sürü asker gördü. Yankel habire;

— Biziz, ağalar! Tanıyorsunuz bizi, biz geldik! diye ne kadar dil dökerse döksün, onu pek dinleyen olmadı.

O sırada iri yarı, şişman bir gardiyan girdi içeriye. Bağıra bağıra sövmesine bakılırsa oradakilerin komutanı olmalıydı.

Yankel;

— Biziz, efendimiz, bizi tanımadınız mı? diye atıldı. Kont Hazretleri size çok teşekkür edecek.

Komutan askerlere bağırdı:

— Bırakın da geçsinler! Son olarak bu şeytanın dölleri girsin, ondan sonra kimseyi bırakmayacaksınız! Hey, süklüm püklüm durmayın öyle! Kılıçlarınızı dik tutun!

Bizim yolcular sunturlu küfürlerin sonunu işitmeden oradan uzaklaştılar. Karşılarına kim çıkarsa Yankel hemen;

— Biziz... Biz geldik... Yabancı değiliz... Sözleriyle geçmeye çalışıyordu.

Koridorun bittiği yere yaklaştıklarında Yankel oradaki nöbetçilerden birine:

─ Biz geldik, izin verin de geçelim, dedi.

─ Geçin ama, sizi hücreye sokacaklarını pek sanmıyorum. Çünkü şu anda Yan yok, yerine bir başkası bakıyor.

Yahudi kimseye duyurmadan;

─ Aay, ay efendimiz! Haberler kötü! diye mırıldandı.

Taras oralarda oyalanmak istemediğinden;

─ Yürü sen, durma! diye yüreklendirdi onu.

Bodruma inen kapının önünde bıyığı üç çatala ayrılmış, çam yarması gibi bir gardiyan duruyordu. Bıyığının bir çatalı yukarıya, bir çatalı aşağıya, bir çatalı da öne bakan gardiyan, bu görünüşüyle tıpkı bir yaban kedisine benziyordu. Yankel onu görünce ufaldı, sonra ezile büzüle yanına sokuldu.

─ Efendimiz! Yüce efendimiz!

─ Bunları bana mı söylüyorsun, Çıfıt!

─ Size ya, soylu efendimiz!

─ Hımm! Ama ben basit bir gardiyanım!

Çatal bıyıklı asker, böyle dediyse de gözleri sevinçten parlıyordu.

─ Ben de sizi buranın komutanı sanmıştım. Aman efendim, bu ne heybetl görünüş!..

Yahudi, bir yandan boyun büküp bel kırarken, bir yandan da yaltaklanmasını sürdürdü:

─ İnan olsun, sizi albay sanmıştım. Albaydan ne eksiğiniz var ki? Altınıza fırtına gibi bir at çekip bir alayın başına geçince görmeli sizi!

Nöbetçi, bıyığının alt çatallarını düzeltti, keyifli keyifli kuruldu. Yahudi hiç durmuyordu:

— Şu askerlere bayılıyorum, doğrusu! Göğüslerindeki sırma şeritler, pırıl pırıl düğmeler ne yakışıyor! Hangi genç kız gönlü dayanır bu güzelliğe!

Nöbetçi, koltukları kabararak başını salladı, bu sefer bıyığının üst çatallarını burmaya başladı. Keyfinden at kişnemesine benzer sesler çıkarıyordu.

Yahudi;

— Bize bir iyilikte bulununuz, efendimiz, dedi. Kont hazretleri ta uzaklardan geldiler. Ömründe hiç Kazak görmedikleri için onları pek merak ediyorlar.

O zamanlar birçok yabancı kont, baron Lehistan'a gelirler, yarı Asyalı saydıkları bu ülkeyi yakından tanımak isterlerdi. Ama Moskova topraklarına, Ukrayna'ya Asya gözüyle baktıkları için oralara pek uğrayan olmazdı.

Nöbetçi, yabancı konuğun önünde saygıyla eğildi.

— Kazakları görüp de ne yapacaksınız, soylu efendimiz? Onlar insan değil, sözüm yabana, it sürüsü! Hepsi de dinsiz imansız birer haydut bozuntusu bunların!

Taras'ın birden tepesi attı:

— Ulan, şeytanın piçi, sensin it! Kimse dinimize el uzatamaz! Asıl dinsiz imansız haydutlar sizlersiniz!..

— Ya, öyle mi? Şimdi anladım senin kim olduğunu! Senin gibiler içerde bir yığın. Şimdi bizimkileri çağırayım da görürsün gününü!

Taras, çıkışının gereksizliğini anladıysa da, gururuna yediremediğinden yanlışını düzeltmeye yanaşmadı. Bereket versin, hemen Yankel yetişti yardımına:

— Aman, yüce efendim! Kont hazretlerine nasıl Kazak dersiniz? Kazak'a benzer bir görünüşü, Kazak duruşu var mı şu soylu kişinin?

— Onu külahıma anlat!

Nöbetçi böyle diyerek öteki gardiyanları çağırmak için davrandı. Ama Yankel zor durdurdu onu:

─ Durun, efendimiz, yapmayın! Sizin gibi soylu efendiye bağırıp çağırmak yakışır mı? Bizi içeri sokarsanız size çok para veririz. Tam iki altın veririz size!

─ Ne? İki altın mı? Ona sen para mı diyorsun? Ben iki altını sakalımın yarısını tıraş eden berberime veriyorum. Yüz altın çıkar şuradan, Yahudi! Çıkarmazsan hemen nöbetçileri çağırırım.

Gardiyan böyle diyerek bıyığının ön çatallarını burmaya başladı.

Yankel;

─ O kadar para istenir mi? dedi. İnsaf yok mu sizde?

Yüzü sapsarı kesilmişti, gene de kesesinin kaytanını çözdü. İçinde yüz altından çok olmadığı, olsa bile bu haydut yüzden sonrasını saymayı bilmediği için seviniyordu. Ama gardiyanın, altınları avucuna doldurup da saymaya başladığını görünce, daha çok istemediğine pişman olur diye Taras'ın kolundan çekti.

─ Aman, çabuk gidelim buradan, efendimiz! Bu alçakların gözü doymaz.

Yahudi, gardiyana döndü:

─ Ee! Hem parayı aldın, hem de bizi içeri sokmayacak mısın? Madem altınları aldın, artık aç kapıyı!

─ Çekilin, gidin buradan! Gitmezseniz şimdi nöbetçileri çağırırım!

Zavallı Yankel;

─ Efendim, çabuk kaçalım! Bu açgözlü adamların yüzünü şeytan görsün! Hemen gidelim! diye yalvarıyordu.

Bulba başını önüne eğdi, yavaş yavaş geriye döndü, yürümeye başladı. Yankel, verdiği yüz altının acısını unutamıyordu bir türlü. Taras'a;

─ Ne var öyle öfkelenecek? dedi. Kendi kendine it gibi ürüsün dursun. Köpek milleti değil mi, hırlaşmadan edemezler bunlar. Talihin böylesine de pes doğrusu! Bizi kapı dışarı etmek için tam yüz altın aldı herif. Ama

Yahudi'ye gelince zırnık koklatmazlar. Saçı sakalı koparılır, suratı dayaktan morarır, üst dudağı şişer, gene de çıkarıp yüz altın vermezler. Aman Tanrım, sen bize acı!

Girişimlerinin başarısızlıkla sonuçlanması, Taras'a çok ağır gelmişti. Gözlerinden ateş saçarak;

— Gidelim. Tutsaklara işkence yapacakları alana gidelim! diye tutturdu bu sefer.

— Ay, ay, efendim, bunun size ne yararı var? Onlara bir yardımınız dokunmadıktan sonra!..

Taras Bulba niyetinden cayacak gibi eğildi.

— Gidelim diyorum sana!

Yahudi içini çekerek Taras'ın arkasına düştü.

Halk dört bir yandan oraya aktığı için işkence yapılacak alanı bulmakta güçlük çekmediler. Hoyratça yaşanan o çağlarda işkenceleri seyretmek yalnızca ayak takımının değil, kelli felli, kibar insanların da en büyük eğlencesiydi. En sofu kocakarılar, yufka yürekli kadınlar, genç kızlar, kan görünce bayılan ödlekler bile "bir fırsat çıksa da işkence seyretsek" diye can atarlardı. Ama sonra korkulu düşler görüp gece yarısı uykudan çığlıkla uyanacaklarmış, kim düşünür onu? "Ah, bu kadar da olur mu? İnsana bu denli eziyet edilir mi?" diye kıvranırlar, gözlerini kapayıp başlarını çevirirler de oradan kalkıp gitmeyi akıl etmezlerdi. Taras'la Yankel alana vardıklarında, işkenceye çekilecek tutsakları daha yakından görmek için halk üst üste yığılmıştı. Kollarını ileri uzatan, ağzı açık ayran budalası gibi bakan dar görüşlü, sıradan insanlar arasında, ablak suratlı bir kasap da hazırlıkları bir bilirkişi tavrıyla izliyor; bir zamanlar meyhanede kafa çekerken ahbap olduğu, yanındaki silahçı ustasına, heyecanlı insanların tek sözcüklü konuşmasıyla keyifli keyifli bir şeyler anlatıyordu. Ateşli tartışmalara giren, hatta bahse tutuşanlar bile vardı, ama çoğunluğu parmaklarıyla burunlarını karıştıran hımbıl takımındandı.

Kalabalığın önüne dizilmiş bıyıklı koruma polislerinin hemen arkasında, kurumlu tavırlar takınarak kibarlık taslayan, resmi giyimli bir genç dikkati çekiyordu. Eski pabuçlarıyla yırtık gömleğinden başka evinde ne varsa

takmış takıştırmış; boynunaysa, uçlarında birer duka altını sarkan iki zincir birden asmıştı. Yanında yavuklusu Yuzisya vardı. İkide bir geri dönüyor, sevgilisinin ipekli fistanını buruşturmasınlar diye arkadakilere sert sert bakıyordu. Sevgilisine öyle ipe sapa gelmez şeyler anlatıyordu ki, dinleyince insanın aklı dururdu: "İşte, Yuzisyacığım, bütün bu insanlar işkenceleri seyretmeye gelmişler. Şurada, elinde bir baltayla işkence gereçleri tutan adam var ya, işte tutsakları temizleyecek cellat odur. Suçluları önce çarka gerip çevirecek, öldürmeden önce bir sürü işkenceden geçirecek, iyice bitkin düştüklerinde kafalarını kesiverecek. İşkenceye çekilenler tepinirler, bağırıp çağırırlar ama kelleleri kopunca hemencecik ölüverirler. Artık ne bağırırlar, ne de yer içerler. Öyle değil mi, canım, insanın kafası olmayınca böyle şeyleri yapabilir mi?" Yuzisya ürperiyor, gene de ilgiyle dinliyordu.

Evlerin damları insan doluydu. Bıyıklı, hotozlu başlar pencerelerden sarkmış; kentin soylular takımı süslü sundurmalara, balkonlara yığılmıştı. Kar gibi beyaz elleriyle korkuluğa tutunan bir bey kızı kıkır kıkır gülüyor; besili, kelli felli kodamanlar aşağıdaki kalabalığa bakıp çalım satıyorlardı. Kibarların toplandığı balkonlarda sırma giysili, elleri tepsili uşaklar vardı. Bunlar, efendilerine içkiler, çeşitli yiyecekler taşıyorlar; kara gözlü fingirdek bir hanım da eline geçirdiği çörekleri, yemişleri kalabalığa atıyordu. Aşağıda şapkalarını çıkarıp, atılan yiyecekleri yakalamaya çalışan bir sürü aç delikanlı arasında uzun boylu bir herif vardı. Sırtına kırmızı kadifeden bir giysi geçirmişti, ama ceketinin sırmaları çoktan kararıp solmuştu. İşte bu koca sırık, uzun kollarıyla, fingirdek kadının attıklarını herkesten önce kapıyor, dudaklarına götürüp öpüyor, sonra da ağzına tıkıyordu. Sundurmalardan birinin altında sarkan, yaldızlı bir kafese konmuş bir kartal da bir pençesi havada, başı yana eğik, yukardakiler gibi kalabalığı seyretmekteydi. Birdenbire kalabalık dalgalandı; dört bir yandan, "Kazakları getiriyorlar! Kazakları getiriyorlar!.." sesleri yükseldi.

Başları açık, uzun perçemleri yandan sarkan Kazaklar uzaktan göründüler. Tutsak kaldıkları sürece saçları sakallarına karışmıştı. Bakışlarında ne üzüntü, ne de korku vardı; gururla yürüyorlardı. Giysileri eskimiş, liyme liyme olmuştu. Sağlarına, sollarına bakmadan yürüyorlardı, tavırlarından kalabalığı hiçe saydıkları belliydi. En önde Ostap gidiyordu. Koca Taras, oğlunu görünce kim bilir yüreği hangi duygularla burkuldu? Gözlerini ona

dikmiş, dikkatle bakıyor; en ufak hareketini bile kaçırmıyordu. Tutsaklar işkence yerine varınca Ostap durdu. Zehir dolu kadeh önce ona sunulacaktı. Arkadaşlarına baktı, elini kaldırdı, yüksek sesle:

— Tanrım, bana öyle bir dayanma gücü ver ki, şu din sapkınlarının önünde ağzımdan tek inleme dahi çıkmasın! Bir Hıristiyan'ın çığlık attığını duyamasınlar! diye haykırdı.

Sonra işkence masasına yaklaştı.

Taras, kır saçlı başını önüne eğmişti, yavaşça;

— Aferin, oğlum! Senden bunu beklerdim, dedi.

Cellat, Ostap'ın üstündeki paçavraları sıyırdı, aldı; kollarından, bacaklarından işkence çarkına sımsıkı bağladı...

Şu cehennem acılarını anlatmayı bırakalım da okurlarımız ürpermesin, tüyleri diken diken olmasın. Hoyrat, aman bilmez bir çağdı o çağ. İnsanlar savaştan sonra yerlerde sürüklenirler; ruhları kanlı olaylarla, insanlık dışı işkencelerle nasırlaşırdı. Bu korkunç azapların durdurulmasını isteyen aklı başında birkaç kişi çıkmadı değil, ama onları dinleyen kim? Lehistan Kralı ile duyguları yücelmiş bazı saray ileri gelenleri Kazaklara yapılacak işkencelerin, bir ulusun kinini körüklemekten başka bir işe yaramayacağını söylediler. Fakat düşüncesizlikleri, dar görüşlülükleri, gelgeç hevesleri ve boş gururlarıyla devlet yönetimini çocuk oyuncağına çeviren meclis üyeleri bu sözleri kulak ardı ettiler.

Ostap, işkencelere bir dev gücüyle dayandı, dudaklarından tek inilti çıkmadı. Kollarındaki bacaklarındaki kemikler teker teker kırılırken, kırılan kemiklerin takırtısı, ölü sessizliğine gömülen izleyicilerin kulaklarında yankılanırken, kibar hanımlar ürpererek başlarını yana çevirirken bile çığlık atmadı; yüzü acıdan buruşmadı. Kalabalığın arasında başı önüne eğik duran Taras Bulba, arada bir gözlerini kaldırıyor;

— Aferin, oğul, aferin! diye mırıldanıyordu.

Ama işkencelerin sonuna doğru Ostap'ın gücü tükenir gibi oldu. Gözleriyle kalabalığı şöyle bir taradı: Aman Tanrım, hepsi yabancı, hepsi yadırgı insanlar! Hiç olmazsa bir yakını ölürken yanında bulunsaydı!

İstediği, ne yufka yürekli annesinin hıçkırıkları, ne de saçını başını yolan, ak göğsünü yumruklayan bir yavuklunun acı çığlıklarıydı. Hayır, hayır, o bir erkeğin ölüm anında avutucu, yüreklendirici sözlerini işitmek istiyordu. Bu candan yardımın yokluğundan sarsıldı;

─ Baba, nerdesin? Beni duyuyor musun? diye bağırdı.

Ölüm sessizliğine gömülen kalabalığın arasından;

─ Duyuyorum, oğlum, duyuyorum! haykırışı yükseldi.

Bir ürpertiyle birlikte bütün başlar o yana çevrildi. Tutsakların koruyucularından bir bölümü atlarının başlarını döndürdüler, kalabalığın arasından haykıran adamı aramaya başladılar. Yankel'de bet beniz kalmamıştı. Atlılar yanından biraz uzaklaşınca Taras'a bakmak için döndü, fakat Taras yoktu ortalarda. Sanki yer yarılmıştı da yerin dibine geçmişti.

XII

Taras'ın izi bulundu en sonunda. Tam yüz yirmi bin Kazak askeri, yerden biter gibi bir gün Ukrayna sınırında gözüktü. Bu, ne talana çıkmış bir Zaporojye alayı, ne de Tatarların peşine düşen bir ordu döküntüsüydü. Hayır, bu seferki, sabrı taşan bir halkın, öcünü almaya ant içmiş bir ulusun ayaklanmasıydı. Hakları yendiği, töreleri çiğnendiği, atalarının dini, kutsal inançları ayaklar altına alındığı, kiliseleri aşağılanıp birleştirildiği, Lehli buyurganlar halkı ezdiği, Yahudi bezirganları ülkelerinde Hıristiyanları inim inim inlettiği için ayaklanmışlardı. Uzun yıllar biriken, yüreklerinden taşan zehir gibi acı bir kin sürüklemişti onları buraya.

Kazak ordusunun başına Ostranitsa adında genç ama yiğit bir ataman geçmişti. Günya adındaki yaşlı, deneyli bir arkadaşı da yanında danışmandı. On iki bin kişilik sekiz alayın başında sekiz albay vardı. Sancaktarbaşı ordunun büyük sancağını taşıyordu, daha bir nice sancaklar, bayraklar açılmıştı. Tuğcular alay ve tabur tuğları dikmişlerdi. Yaya ve atlı birliklerin yanı sıra arabacı birlikleri, alayların araç subayları, yazıcılar vardı. Kayıtlı asker yanında bir o kadar da gönüllü toplanmıştı. Kazaklar nerelerden gelmemişlerdi ki... Çigirn'den, Pereyaslav'dan, Baturin'den, Gluhov'dan, Dinyeper Irmağı'nın kolları arasından, geniş ırmağın adalarından, aşağı Dinyeper ovasından... Sürülerle atların, dizilerle arabaların sayısı belli değildi. Kazak alaylarının en düzgünü Taras Bulba'nın komutasındaki alaydı. Taras, yaşıyla, askerlik bilgisiyle, alayını yönetmedeki becerisiyle, en önemlisi de düşmana karşı beslediği kinle bütün komutanların saygısını kazanmıştı. Kazakların kendileri bile onun sertliğini, acımasızlığını aşırı buluyorlardı. Ordu toplantılarında asmaktan, kesmekten, kılıçtan geçirmekten başka söz çıkmıyordu ağzından.

Kazakların nasıl sefere çıktıklarını, Lehlilerle nasıl savaştıklarını anlatmaya girişmeyeceğiz; tarih bunları uzun uzun yazar. Öfkesi kabaran bir ulusun din uğruna yaptığı bu savaşta yenilmezliğini ortaya koyduğunu

bütün dünya bilir. O, öyle bir ulustur ki, fırtınalı, kükreyen bir denizin ortasında dimdik duran yılmaz, sarsılmaz bir kayaya benzer. Kocaman taşlardan yapılmış kale surları gibi, denizin ta dibinden başlayıp başını bulutlara dayayan ulu bir kaya... Nereden bakılırsa bakılsın, her yerden görülür, bütün azgın dalgalar onu tanır. Kasırgaya tutulup ona çarpacak gemilerin vay haline! Gövdesi, kaburgası parça parça olur, içindekilerin ölüm çığlıkları gökleri tutar...

Leh askerlerinin kentlerini bırakıp bırakıp kaçtıklarını, vicdansız Yahudi tefecilerin darağaçlarında sallandırıldıklarını, Leh Kralı'nın başkomutanı Nikolay Pototskiy ile büyük ordusunun, yenilmez Kazaklar karşısında çil yavrusu gibi dağıldıklarını tarih kitapları bütün ayrıntılarıyla anlatır.

Pototskiy bozguna uğrayan ordusunu Kazaklardan kurtarayım derken, ufacık bir ırmaktan geçtiği sırada en seçme savaşçılarını sulara kaptırdı. Gene de Kazaklar, Polonnıy kasabasında ona yetişip ordusunu dört bir yandan kuşatınca "Aman!" dedi, Ukraynalıların bütün haklarını, bütün eski topraklarını geriye verecekleri konusunda kral ve hükümeti adına ant içti. Ama Kazaklar, Lehli andının ne olduğunu iyi biliyorlardı. Artık Nikolay Pototskiy altı bin altın değerindeki atına kurulup saraylı kibar hanımlara caka satamayacak, Lehistan Meclisi'nde verdiği görkemli şölenlerle hovardalık gösterisi yapıp senatörleri kıskançlıktan çatlatamayacaktı. Fakat Polonnıy'da Kazakların yollarını kesen Rus papazları kurtardı Pototskiy'i. Başında tacıyla en önde piskopos, onun arkasında, pırıl pırıl işlemeli cüppelerini giymiş, ellerinde haçlar, aziz resimleri tutan bir papaz alayı karşıdan görünüverince, Kazaklar kalpaklarını çıkardılar, saygıyla eğildiler. O sırada kim olursa olsun, kralın kendisine bile bu saygıyı göstermezlerdi.Ama, Ortodoks din adamlarına karşı başka türlü davranabilirler miydi? Kazak atamanı albayları topladı; Ortodoks kilisesinin bağımsız olacağı, bütün düşmanlıkların unutulacağı, Kazak ordusuna bir zarar verilmeyeceği konusunda Pototskiy'den söz aldıktan sonra onu salıverdiler. Yalnızca bir albay onaylamadı barışı, o da Albay Taras'tı. Perçeminden bir tutam saç kopararak;

― Beni iyi dinleyin, ağalar, albaylar! dedi. Sizin bu yaptığınızı karılar yapmaz. Lehlilerin sözüne kanarsanız kancık köpekler gibi sizi satacaklarını bilmiyor musunuz!

Ama ordu yazıcısı antlaşmayı getirip de ataman mührünü basınca, Taras Bulsa en has çelikten yapılma Türk işi yatağanını çekti; dizinin üstünde bir vuruşta ikiye böldükten sonra bir parçasını bir yana, öbür parçasını bir yana fırlattı.

— Elveda, dostlarım! Bu kılıcın parçaları nasıl birleştirilip yeniden kılıç yapılamazsa, biz de sizinle artık bir araya gelemeyiz. Size söyleyeceğim son sözleri kulaklarınızı açıp iyi dinleyin!

Perde perde yükselen sesi oradakilerin üzerinde büyük bir etki uyandırmıştı. Taras Bulba'yı büyülenmiş gibi dinliyorlardı.

— Sanıyor musunuz, artık barışa, dinginliğe kavuştunuz? Sanıyor musunuz, ülkenizde artık özgür yaşayacaksınız? Gafiller!.. Hey, ataman, sen düşmanının, derini yüzüp içine darı kepeği doldurduktan sonra panapır panayır dolaştıracağını bilmiyor musun? Siz, albaylar, eğer diri diri kazanlara atılıp kuzu kızartılır gibi kızartılmasanız bile rutubetli zindanlarda çürüyeceğinizden haberiniz var mı?

Kendi alayının askerlerine döndü:

— Arkadaşlarım! Aranızda karılarının eteği dibinde, ocak başlarında miskin miskin ölmek, meyhane köşelerinde ömür tüketmek isteyen varsa, burada Katolik papazlarına kulluk etmek isteyenler varsa, atamanla kalsınlar! Ama Kazaklık onurunu unutmayıp bütün kardeşleriyle birlikte kucak kucağa ölüme atılacaklar varsa gelsinler benimle!

Alayın bütün erleri;

— Seninleyiz, ağa, seninle geliyoruz! diye bağırdılar.

Öteki bölüklerden de birçok Zaporojyeli gelip Taras'ın alayına katıldı.

Taras;

— Öyleyse yürüyün, kardeşlerim! dedi.

Kalpağını başına sımsıkı geçirdi, atının üstünde daha bir dik oturdu, kalanlara öfkeli öfkeli baktıktan sonra kendi adamlarına;

— Adınız bu ülkede hayırla anılacak, dedi. Haydi, arkadaşlar! Gidelim bakalım, Katolikler ne durumdalar...

Kırbacını vurup atını sürdü, yüz arabalık bir kervan da onun peşinden yürüdü. Atlısı, yayasıyla bir alaydan çok askeri vardı. Taras birkaç kez dönüp meydan okurcasına baktı; kimse onu durdurmaya, yolundan çevirmeye kalkmadı.

Ataman ile albayların yüreğine bir tasadır çökmüştü. İçlerine doğan bir önsezi bu işin sonunun iyiye varmayacağını söylüyordu.

Çok geçmeden Taras'ın bütün dedikleri çıktı. Atamanın başı kesilip kazığa geçirildi, birçok Kazak albayının derileri yüzüldü.

"Ya Taras'a ne oldu?" diyeceksiniz. Taras alayıyla Lehistan'ın altını üstüne getirdi, tam on sekiz köyle kırka yakın manastırı yaktı, ta Krakov önlerine değin vardı. En zengin konaklar talan edilip soylular kılıçtan geçirilmiş, Leh beylerinin kilerlerinde sakladıkları yüzyıllık şaraplar, en lezzetli ballar yerlere dökülmüş; sandıklarından çıkarılan değerli giysiler, en ağır kumaşlar, evlerdeki en gözde eşyalar kesilmiş, kırılmış, yakılmıştı. Taras, "Kimsenin gözünün yaşına bakmayacaksınız!" diye buyuruyordu. Kara gözlü, ay yüzlü, kar gibi ak göğüslü kızlar diri diri ateşe atıldı; kiliselere sığınanlar kiliseyle birlikte yakıldı. Alevlar arasından yükselen ak kolları, acıklı çığlıkları gören, işiten en katı yürekler bile ta derinden sarsılıp ürperdiler. Ama Kazaklar hiçbirine aldırmadılar, sokaklarda buldukları insanları kargılarının ucuna takıp takıp ateşe attılar. Taras. "Alın bakalım, pis Lehliler, işte ben Ostap'ın ruhuna böyle dua okuturum!" diyordu. Taras Bulba'nın yaptıklarının çapulculuğu çoktan aştığını gören Leh hükümeti, azılı haydudu yakalaması için Nikolay Pototskiy'in emrine tam beş alay verdi.

Kazaklar atlarını sapa yollardan sürerek altı gün, altı gece Lehlilerden kaçtılar. Yiğit atlar bu amansız kovalamacadan binicilerini zor kurtarıyordu. Pototskiy, Kazakları adım adım izledi, nereye gittilerse o da arkalarından sürdü. Taras Bulba, Dinyester kıyılarına varınca yıkık bir kaleye sığındı, orada bir süre dinlenmeye karar verdi.

Kale, Dinyester Irmağı'nın kıyısında, sarp bir kayalığın tepesindeydi. Bütün tabyalar yıkılmış, surlarda büyük gedikler açılmıştı. Duvarlar her an çökerek yerle bir olacağa benziyordu.

Pototskiy yetişip Kazakları iki yandan sardı. Zaporojyeliler dört gün yiğitçe karşı koydular; kurşun attılar, taş attılar, tuğla attılar. Askerin yiyeceği, tüfeklerin barutu tükenince, Taras, kuşatmayı yarma emri verdi. Kazaklar belki bu işi de becereceklerdi, fakat Taras birden atını durdurdu: "Durun, arkadaşlar! Çubuğumla tütün kesemi düşürdüm. Düşmanın eline geçmesini istemiyorum" dedi. Karada, denizde, bütün seferlerde yanından ayırmadığı tiryaki avadanlığını otlar arasında aramaya koyuldu. O sırada Lehliler tepesine üşüşmüşlerdi. Onu sımsıkı yakaladılar. Taras silkindi, onu yakalayan Lehlilerden kurtulmak istediyse de gücü yetmedi. "Ah, gözü kör olası yaşlılık!" diye sızlandı. Oysa suç yaşlılıkta değil, kuvvetten üstün olan kuvvetteydi.

Otuz kadar Lehli kollarına, bacaklarına sarılmışlardı.

─ Seni pis karga, işte şimdi elimize düştün! Ölümlerden ölüm beğen! diye bağırdılar.

Pototskiy'in de izni alındıktan sonra Taras Bulba'nın ateşte yakılmasına karar verildi. Yakınlarda, tepesi yıldırımlardan parçalanmış kuru bir ağaç vardı. Taras'ı ağacın gövdesine, herkesin görebileceği bir yüksekliğe ellerinden çivileyip bağladılar, altına kucak kucak odun yığıp tutuşturdular. Ama Taras, altındaki ateşe değil, Kazakların kaçtığı yöne bakıyordu. Yüksekten onların bütün yaptıklarını gördüğü için;

─ Ormanın arkasındaki tepeye kaçın! Lehliler oraya yanaşamazlar! diye bağırdı.

Ama rüzgâr sesini dağıttı, Kazaklara ulaştırmadı. Taras büyük bir üzüntü içindeydi.

─ Kurtulamayacaklar! Kurtulamayacaklar! Kurtulamayacaklar! diye inledi.

Tam o sırada gözleri sevinçle parladı. Dinyester'in sularında, birçok sandalın çalılar arasında durduğunu görmüştü. Bütün gücünü toplayarak bağırdı:

─ Kıyıya koşun, yiğitler, kıyıya koşun! Tepenin solundaki çılgadan inin! Orada kayıklar var! Hepsini alın ki arkanızdan yetişemesinler!

Bu sefer rüzgâr yardım etmiş, koca Kazak'ın söylediklerini askerlerine iletmişti. Deliye dönen Lehliler ellerindeki baltanın tersiyle Taras'ın kafasına nasıl vurdularsa onu hemen oracıkta bayıttılar.

Kazaklar taşlık, dolambaçlı bir çılgadan atlarını sürdüler. Peşlerinde de amansız Lehliler vardı. Yol, gide gide bir uçurumun başında bitti.

— Arkadaşlar, yol burada bitiyor! diye haykırdı birisi.

Fakat bir an durup bekledikten sonra kamçılarını şaklattılar, altlarındaki çevik Tatar atları yılan gibi kıvrılıp havaya sıçradı, boşlukta bir eğri çizerek uçurumun dibindeki Dinyester'e düştüler. Yalnızca iki kişi ırmağa ulaşamamış, atlarıyla birlikte kayalara çarpıp parçalanmıştı. Kazaklar atlarının üstünde yüze yüze kayalıklara vardıkları sırada uçurumun başına gelen Lehliler ırmağa atlayıp atlamamakta kararsızdılar. Kazakların yaptıkları bu işe şaşıp kalmışlardı. Andrey'in sevdiği kızın ağabeyi olan, genç, yakışıklı, acar bir albay fazla beklemedi; atını mahmuzladığı gibi uçurumdan aşağı saldı. Ama havada üç takla atan hayvan sivri kayaların üstüne düşmekten kurtulamadı; at da, binicisi de parça parça oldular. Genç yiğidin kanla karışmış beyni uçurumun yamaçlarındaki çalılara takıldı kaldı.

Taras baygınlıktan kurtulup kendine geldiği zaman Kazaklar kayıklara binmişler, hızla küreklere asılıyorlardı. Tepelerinden yağan kurşunlar onlara yetişmekten çok uzaktı. Taras'ın gözleri sevinçten parladı.

— Elveda, arkadaşlar! diye bağırdı yukardan. Beni unutmayın! Bir dahaki bahara gene gelin buralara; vurun, kırın, gönül eğlendirin! Size söylüyorum, şeytanın dölü Lehliler! Hani elinize ne geçti? Kazakları yıldıracağınızı mı sandınız? Daha durun bakalım, günü gelecek Ortodoks inancının ne menem bir din olduğunu anlayacaksınız! Uzak yakın bütün uluslar Rus halkının toparlanacağını, hiçbir kuvvetin onlara karşı duramayacağını görecekler!..

Alevler yükseldikçe yükseliyor, Taras'ın bacaklarını kavurduktan başka ağacın gövdesini de tutuşturuyordu. Ama yeryüzünde Rus'un gücünü yenecek güç, Rus'u sindirecek işkence var mıdır?

Dinyester Irmağı, yatağında sere serpe yayılmış akıyor. Sular kimi yerde sığ, kimi yerde derin, kimi yerde coşkun... Sazlık adacıkların serpiştirildiği

bu ışıltılı sularda kuğular çığlık atıyor, cakalı balıkçıllar, kırmızı bağırtlaklar, uzun gagalı çulluklar bağrışarak av kovalıyorlar... Kazaklar küreklere asılıyorlar durmadan. Çifte dümenli kayıklarını sığ yerlerden tehlikesizce aşırtıp sürü sürü kuşları ürkütüyor, yiğit komutanlarını konuşuyorlar...